

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นฐานความรู้ ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญ เอก หลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑” มีดังนี้

๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๒.๒ ความหมายของคำว่าเปรียญ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวัง

๒.๔ ทฤษฎีความต้องการ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ภาษาบาลีนั้น เป็นรากศัพท์ เป็นรากภาษาของภาษาไทยเรา ภาษาไทยเราส่วนใหญ่เป็น ศัพท์ที่ออกมาจากภาษาบาลี เมื่อศึกษาภาษาบาลีเป็นอย่างดีแล้ว เรียกว่า ย่อมรู้จักภาษาไทยได้เป็น อย่างดีเช่นเดียวกัน^๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มีประวัติมาตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยา เวลาที่ผ่านมาแยกการศึกษาเป็นชั้นตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ.๘ เรียกว่าเปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก การศึกษาแผนกบาลีนี้ เป็นการจัดการศึกษาในระดับ ที่สูงกว่าแผนกธรรม มุ่งให้ผู้ศึกษามีโอกาสเล่าเรียนคำสอนในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น จนสามารถ ศึกษาพระพุทธศาสนาได้ในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาช่วยแก้ไขปัญหของบ้านเมือง ได้ระดับหนึ่ง ทั้งเป็นปัจจัยส่งเสริมศีลธรรม และวัฒนธรรมได้อีกส่วนหนึ่ง คณะสงฆ์ไทยจึงมี นโยบายส่งเสริมการศึกษาบาลีมาโดยตลอด^๒

^๑สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๖).

^๒พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คู่มือการศึกษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประดิพัทธ์๒๕๓๖).

คณะสงฆ์ไทยได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาบาลีนี้อย่างยิ่งถึงกับระบุไว้ว่าเป็นแผนกหนึ่งแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ เพราะถือว่า การเรียนบาลีเป็นการจัดระดับบุคคลเพื่อให้มีความรู้เป็นประหนึ่งกุญแจไขตู้คือพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ที่อธิบายพระไตรปิฎก ซึ่งอยู่ในรูปของบาลีให้ผู้ศึกษาได้ศึกษากำหนดเป็นชั้นภูมิ เพื่อการศึกษาขั้นสูงกว่าการศึกษา พร้อมทั้งยกย่องผู้ผ่านกระบวนการศึกษาในชั้นนั้นๆ ให้มีเกียรติคุณเป็นที่แพร่หลายโดยยิ่งขึ้นไป” การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าศึกษาได้ยากต้องใช้เวลา และใช้ความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากภาษาบาลีไม่ใช่ภาษาของตนอีกทั้งยังเป็นภาษาที่มีระเบียบแบบแผนเป็นหลักของตนโดย เฉพาะผู้ศึกษาต้องศึกษาให้เข้าใจในระเบียบแบบแผนที่เป็นหลักของภาษาบาลีก่อน แล้วจึงศึกษาเนื้อความต่อไปภายหลังความชำนาญในแบบแผนของภาษาบาลีเท่านั้น จึงจะสามารถถ่ายทอดพระพุทธรวณะที่ปรากฏอยู่ในภาษาบาลีออกมาเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ตรงตามพุทธบัญญัติ^๔

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละชั้นภูมิ ย่อมได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่ามีความยากในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้เลวร้ายที่จะสอบให้ผ่านพ้นไปได้ ถ้าผู้ศึกษามีความสนใจอย่างแท้จริงและอย่างต่อเนื่อง^๕ ดังนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงมีคุณค่าแห่งความสำคัญที่คู่ควรแก่ความสนใจ เพราะนอกจากจะได้ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอันเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีผลพลอยได้ที่ส่งผลถึงวงศ์ตระกูลของผู้ศึกษาอีกด้วย แม้ปัจจุบันผลที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ชัดเจนเหมือนก่อนเก่า แต่คุณค่าอันเกิดขึ้นแก่ผู้ศึกษาในด้านชื่อเสียงเกียรติคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ โดยพระบรมราชูปถัมภ์ที่ทรงพระราชทานแก่ผู้ศึกษา เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาทุกรูปทราบชัดประจักษ์แจ้งแก่ใจอยู่ตลอดเวลา^๖ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นการศึกษาทำให้พระภิกษุสามเณรจบการศึกษา และมีคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาสูงสุด ประกอบกับการเรียนภาษาบาลีเกี่ยวเนื่องกับการแปลศัพท์ตีความพระธรรมวินัยตามไวยากรณ์ เป็นการรักษาลัทธิการเดิมหรือความหมายของพระพุทธรวณะตามที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก และการเรียนภาษาบาลีนี้นั้นต้องใช้ความอุตสาหะวิริยะและ

^๓ สยามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐).

^๔ พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร, อนุโมทนาถา ในสำนักเรียนวัดเทพศิลาับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเรียนวัดเทพศิลา, ๒๕๔๘).

^๕ สยามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐).

^๖ สยามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘).

แรงจูงใจเป็นอย่างมากจึงถือได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น^๓

ในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ๓ สมัย ได้แก่ การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาล การจัดการศึกษาในสมัยหลังพุทธกาล และการจัดการศึกษาในสมัยปัจจุบัน ดังนี้

๒.๑.๑ การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาล

ผู้ที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณรผู้มีศรัทธาที่ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วมีภารกิจที่ต้องทำ ๒ ประการ คือ ประการแรก ได้แก่ คณธรรโธ การศึกษาพระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ การศึกษาชนิดนี้นั้นภาคทฤษฎี และประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ การเรียนพระกรรมฐาน โดยเน้นลงไปที่การปฏิบัติทางกายวาจาและใจ สำหรับการศึกษาที่เรียกว่า “คณธรรโธ” นั้น ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสาวกเป็นประจำทุกวันด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา คำสั่งคำสอน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น ทรงแสดงพระสัทธรรมเทศนาแก่พุทธบริษัทซึ่งมีเป็นประจำทุกวัน ผู้ที่ฟังก็มีทั้งพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ สำหรับพระภิกษุสงฆ์นั้น เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วก็นำมาถ่ายทอดแก่สัททวิหาริกและอันเตวาลิกต่อกันไป การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เรียกว่า คณธรรโธ หรือการศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยภาษาบาลี^๔

พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ที่ทรงประทานแก่ชาวโลกนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกกันว่า สัตตสุตตันตซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งคัมภีร์ภาพ ดังในปฐมสมโพธิกถาแสดงพระพุทธประวัติไว้ตอนหนึ่งว่า หลังจากตรัสรู้แล้ว สัปดาห์ที่ ๕ เมื่อครั้งประทับ ณ ภายในคันธพาลนิโครธหรือคันไทร พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมที่ได้ตรัสรู้มา ทรงเห็นว่าเป็นธรรมที่มีความหมายสุขุมละเอียดก็ทรงบังเกิดความท้อพระทัยว่า จะมีสักกี่คนที่ฟังธรรมของพระองค์ที่รู้เรื่อง พระทัยหนึ่งก็เกิดความมกน้อยว่า จะไม่แสดงธรรมแก่ใครเลย แต่ด้วยอาศัยพระมหากรุณาธิคุณและพิจารณาถึงอหยาศัยของคนในโลกแล้วทรงเห็นความแตกต่างระดับสติปัญญาของคน ๔ กลุ่ม เปรียบเหมือนบัว

^๓ กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๕).

^๔ พระมหาปริดา สุกกมฺโม, ความเป็นมาของภาษาบาลี, (www.balee.net/title.html : สืบค้นเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๕), ออนไลน์.

๔ เหล่า พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมโปรดเหล่าเวไนยนิกรเหล่านั้นให้รู้ถึงหลักธรรม แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงจัดการศึกษาไว้ ๒ อย่าง คือคณธูระ เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นตัวแทนของพระองค์ และวิปัสสนาธุระ ซึ่งเป็นการศึกษาพระกัมมัฏฐาน เป็นอุบายฝึกหัดจิตใจของคนให้สะอาด ผ่องแผ้วปราศจากกิเลส ทำให้จิตใจสะอาด สงบ และสว่าง

๒.๑.๒ การจัดการศึกษาในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสงฆ์พุทธสาวกซึ่งมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ได้ทำการสังคายนารวบรวมพระธรรมและพระวินัยซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งมีทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จัดไว้เป็น ๓ หมวด คือ หมวดพระสูตร หมวดพระวินัย และหมวดพระอภิธรรม^{๑๐} ซึ่งมีคำอธิบายดังต่อไปนี้ คือ

หมวดที่ ๑ คือพระสูตร มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระสูตรตันตปิฎก ว่าด้วยเรื่องราวนิทาน ประวัติศาสตร์ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนและทรงสนทนากับบุคคลทั้งหลายอันเกี่ยวกับชาดกต่างๆ ที่ทรงสอนเปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปมัยเป็นต้น

หมวดที่ ๒ คือพระวินัย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระวินัยปิฎก ว่าด้วยเรื่องระเบียบ กฎข้อบังคับควบคุมกิริยามารยาท ของภิกษุสงฆ์มีทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อยในหมู่สงฆ์

หมวดที่ ๓ คือพระอภิธรรมหรือปรมัตถ์ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยเรื่องเฉพาะคำสอนที่เป็นแก่น เป็นปรมัตถ์ ในรูปปรัชญาล้วนๆ ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย

ในครั้งแรกยังคงทรงจำสืบทอดกันมาด้วยวิธี “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปากเปล่า จนถึง การสังคายนาครั้งที่ ๕ จึงมีการจารึกลงในใบลานไว้เป็นหลักฐานด้วยภาษาบาลีหรือภาษามคธ ทั้งนี้ ด้วยเล็งเห็นว่าในภายหน้า บุคคลจะทรงจำพระไตรปิฎกไว้ไม่ได้ทั้งหมด และจากการที่พระไตรปิฎกได้ถูกจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภิกษุสงฆ์สาวกโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเถรวาท จึงหันมา

^๑พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), สัททนีติสูตรตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔).

^{๑๐}กรมการศาสนา, รายงานเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๖๖), หน้า ๑๘๕.

ศึกษาภาษาบาลีให้เป็นความรู้พื้นฐานก่อน จากนั้นจึงศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป ทั้งนี้เพื่อรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมของพระพุทธองค์ ไม่ให้คลาดเคลื่อนหรือวิปลาสไปตามยุคตามสมัย ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายไปยังนานาประเทศจึงการคัดลอกพระไตรปิฎกไว้เป็นภาษาของตน^{๑๑}

การเรียนพระไตรปิฎกยังคงเป็นไปแบบเดียวกันกับสมัยพุทธกาล หากแต่มีพระธรรมวินัยเป็นศูนย์รวมแทนพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรศึกษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ซึ่งเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก เป็นที่เคารพนับถือของคณะสงฆ์และสาธุชนทั่วไป เป็นต้นแบบของพระอาจารย์อุปัชฌาย์อื่นๆ วิธีการเรียนก็จะเป็นไปตามแบบฉบับของท่าน มีพระคณาจารย์หลายรูปที่เป็นหลักคือพระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอุบาลี เป็นต้น ส่วนการศึกษาเล่าเรียนในเวลาต่อมานั้น มีการวางระบบรัดกุมขึ้น ถ้าผู้ศึกษาเป็นพระภิกษุก็เรียนพระไตรปิฎกโดยตรง ถ้าหากเป็นสามเณร ท่านจะให้เรียนเฉพาะพระสูตรคัมภีร์ปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกพร้อมอรรถกถา ยังไม่ให้เรียนพระวินัยปิฎกเมื่ออุปสมบทแล้วจึงให้เรียนพระวินัยปิฎก ในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางแผนการศึกษาไว้เป็น ๓ ขั้น คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติ เปรียบเหมือนแผนที่ชี้ทางที่จะให้ถึงแหล่งชุมทรัพย์ทางปัญญา ปฏิบัติ เปรียบเหมือนการออกเดินทางค้นหาชุมทรัพย์นั้นตามแผนที่ที่ชี้ทางให้ ปฏิเวธ เปรียบเหมือนการเดินทางถึงจุดหมายขาดหลักใดหลักหนึ่ง ความสำเร็จย่อมเกิดขึ้นได้ยาก^{๑๒} ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้คือ

๑. ขั้นปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี ซึ่งหมายถึงการศึกษาพระธรรมวินัยให้มีความรู้เป็นพื้นฐานโดยแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่าคำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้นบทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น

๒. ขั้นปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้น มาสู่ภาคปฏิบัติคือนำมาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือนำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน

^{๑๑}พระมหาทองดี ปญญาวัชโร, คู่มือเปิดตำราเรียนบาลีสำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

^{๑๒}เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

๓. ขึ้นปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคลเป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติ นั้นไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานะหรือตำแหน่งแห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเองคือเป็นปัจจัยตั้ง

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาหลังพุทธกาล เป็นการทำสังคายนาพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก จำแนกเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ มี ๓ หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ทรงจำสืบทอดกันมาด้วยวิธี “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปากเปล่า

๒.๑.๓ การจัดการศึกษาในปัจจุบัน

การศึกษาภาษาบาลี ในยุคสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น เป็นยุคเริ่มก้าวหน้า เพราะท่านผู้เป็นประมุขของประเทศในบางรัชกาลถึงกับทรงศึกษาภาษาบาลีและทรงมีความรู้จนถึงระดับแตกฉาน ในระยะกาลสืบๆ มาจนถึงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็ดี กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีก็ดี การศึกษาภาษาบาลีมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะพระราชาธิบดีผู้เป็นประมุขในยุคนั้นๆ ทรงเป็นพระราชธุระทรงทำนุบำรุงยกย่องเชิดชู เพราะทรงถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ การศึกษาภาษาบาลี จึงเป็นกุญแจสำหรับไขซึ่งพระศาสนธรรมอันบรรจุอยู่ในภาษาบาลี จนสามารถนำออกแสดงได้เป็นภาษาของตน จึงเป็นกรณียี่สิบที่สำคัญประการหนึ่งของพระพุทธบุตร ในพระพุทธศาสนาทั้งในทางสั่งสอนและศึกษาเล่าเรียน ในอดีตกาลฉันทิ ในปัจจุบันกาลก็ฉันทิ^{๑๓} ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ทรงเป็นอุปถัมภ์ ทรงทำนุบำรุงสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่องพระภิกษุสามเณร ที่เรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้มีฐานันดรตามฐานานุกรม รวมทั้งการพระราชทาน พระบรมราชูปถัมภ์ในด้านต่างๆ เช่น การอุปสมบทนาคหลวง การถวายนิยัตยภัต และพระราชทาน พุทธบริพัตรส่วนพระองค์แก่พระภิกษุสามเณร และนักเรียนที่ดีเด่นเป็นต้น^{๑๔}

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์นั้น ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเพื่อผลิตบุคคลากรที่มีคุณภาพพร้อมไปด้วยคุณธรรม เพื่อสนองงานพระศาสนา ดังนั้น หลักเกณฑ์ของการคัดเลือกในแต่ละชั้นภูมิ จึงมีความเข้มข้นทั้งในเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้

^{๑๓}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓.

^{๑๔}พระธรรมปัญญาวุฒิชัย และพระมหาทองดี ปญญาวิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

บุคลากรที่มีคุณภาพเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริงๆ ไว้รับใช้งานพระศาสนา ซึ่งการศึกษาพระปรีชา
 ธรรมแผนกบาลี ถือกันว่าเป็นบุญกุศลของผู้ศึกษาที่ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะของตนเล่าเรียนจนถึง
 สอบได้ในชั้นประโยคนั้นๆ จึงให้การยกย่องรับโดยทั่วไป กอปรทั้งผู้สอบผ่านในชั้นภูมินั้นๆ
 ได้แสดงภูมิรู้ภูมิธรรม สมกับชั้นภูมิ สมฐานะ ทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้ใคร่ต่อการศึกษายังคง
 อยู่แม้ในปัจจุบัน และเป็นความภาคภูมิใจของครูบาอาจารย์และญาติโยมทั้งหลายที่เห็นพระภิกษุ
 สามเณรศึกษาพระปรีชาธรรมแผนกบาลี^{๕๕}

สังฆมณฑลแห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีสืบต่อกันมาตั้งแต่
 สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึงปัจจุบันซึ่งมีสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ ป.ธ.
 ๕) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ดำรงตำแหน่งเป็นแม่กองบาลีสนามหลวง ปฏิบัติหน้าที่เป็น
 ประธานในการบริหารงานด้านการจัดการศึกษาปรีชาธรรมแผนกบาลี โดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแล
 ของมหาเถรสมาคม มีฝ่ายอาณาจักรคือรัฐบาลถวายการสนับสนุนส่งเสริมโดยผ่านทางสำนักงาน
 พระพุทธศาสนาแห่งชาติ รวมถึงพุทธบริษัทโดยทั่วไปได้ถวายการอุปถัมภ์ค้ำจุนตลอดมา เชื่อว่าได้
 ร่วมกันสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^{๕๖}

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นลำดับมา มีเรื่องที่เกี่ยวข้องการขึ้นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง และ
 นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงโปรดฯ พระราชทานแก่นัก
 เรียนผู้สอบได้ ประโยค ป.ธ. ๕, ป.ธ. ๖, ป.ธ. ๗, และ ป.ธ. ๘ เพื่อเรียนในประโยคชั้นสูงขึ้น และ
 ได้เพิ่มโครงการถวายทุนบริหารการศึกษาแก่นัก นักศึกษาที่มีผลการศึกษาดีเด่นในแต่ละหน
 และอีก ๑ ทุนให้แก่ส่วนกลาง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร รวมเป็นทุนบริหารการศึกษา ๕ ทุนด้วยกัน
 ซึ่งถือว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่มีต่อการศึกษาพระปรีชาธรรมแผนกบาลีของคณะ
 สงฆ์อย่างที่สุด^{๕๗}

การจัดการศึกษาพระปรีชาธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทยในอดีต โดยเฉพาะอย่าง
 ยิงสมัยแปลด้วยปากเปล่า เป็นไปในลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งไม่มีโรงเรียน
 หรือสถานให้การศึกษาเป็นการเฉพาะ ได้อาศัยสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งพระราชวังบวร วัดพระแก้ว
 (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) บ้าง วัดแห่งอื่นๆ บ้าง เป็นสถานให้การศึกษาอบรม ต่อมาภายหลัง
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานพระราชกรณียกิจด้านการจัดการศึกษา

^{๕๕} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^{๕๖} พระพิพัฒน์ปรีชาสุนทร, อนุโมทนาถกในสำนักเรียนวัดเทพศิรินทร์กับการจัดการศึกษาพระปรีชา
 ธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเรียนวัดเทพศิรินทร์, ๒๕๔๘).

^{๕๗} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

พระปริยัติธรรมให้คณะสงฆ์ซึ่งมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นผู้ดำเนินการรวมทั้งการสอบบาลีได้เปลี่ยนจากการสอบด้วยปากเปล่า มาเป็นการสอบด้วยข้อเขียน แล้ว การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ก็ได้พัฒนารูปแบบเป็นลำดับมา จนกระทั่งถึงการเกิดเป็นระบบโรงเรียนที่มีชื่อเรียกกันในนาม “โรงเรียนพระปริยัติธรรม” ในสมัยปัจจุบันนี้^{๘๔}

ตามกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ให้ความหมายของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ดังนี้

โรงเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร และสำนักเรียนคณะจังหวัดตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

มาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติให้สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันศาสนา ดังนั้น เพื่อให้สถาบันพระพุทธศาสนาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษานักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมได้โดยรัฐจะส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของสถาบันพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับการศึกษาในรูปแบบอื่น^{๘๕}

๑. การจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

สถานที่ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาบาลีแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นการเตรียมความรู้ในการสอบนั้น เรียกว่า สำนักศึกษา สำนักเรียน หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งแต่ละสำนักเรียนจะมีเจ้าอาวาสที่สำนักเรียนนั้นๆ เป็นผู้บริหารสูงสุด เรียกว่า เจ้าสำนักเรียน ส่วนมากแล้วจะมีครูใหญ่ หรืออาจารย์ใหญ่ ทำหน้าที่ช่วยดูแลเกี่ยวกับการศึกษาโดยตรง ในการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ผู้จัดตั้งสำนักเรียน จำต้องอาศัยผู้มีกำลังเพียงพอจึงจะสามารถดำเนินการได้ เพราะผู้จัดตั้งสำนักเรียนต้องมีความพร้อมทั้งอาคารสถานที่ วัสดุ

^{๘๔} พระธรรมปัญญาภรณ์ และพระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๑.

^{๘๕} สยามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖-๕๘.

อุปกรณ์การศึกษา อาจารย์ และนักเรียนในแต่ละส่วนเป็นค่าใช้จ่ายทั้งนั้น การให้ความสนับสนุนส่งเสริมคงได้รับจากกำลังศรัทธาปสาทะของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ งบประมาณสนับสนุนจากทางราชการก็มีอยู่บ้าง แต่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่มีอยู่ ภาระต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่เจ้าสำนักเรียนจะต้องรับผิดชอบโดยประการทั้งปวง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อเปลี่ยนยุคเปลี่ยนสมัยในสำนักเรียนนั้นๆ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็มีแต่ลดน้อยลงไป เนื่องจากผู้เข้ามารับการะใหม่เป็นผู้ไม่สันทัดในการบริหารจัดการ หรือมีภาระไม่เพียงพอที่จะรักษาสถานะของสำนักเรียนไว้ได้

ในกรณีที่วัดใดวัดหนึ่งที่มีความประสงค์จะจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ก็สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสม โดยเบื้องต้นการบริหารจัดการในด้านการจัดการเรียนการสอน วัดซึ่งจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ได้แก่

๑. ต้องมีสถานศึกษาหรือสถานที่ที่จะใช้ทำการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องสร้างอาคารเรียนหรือโรงเรียนก็ได้ อาจจะใช้ศาสนสถานภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หรือศาลาบำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนก็ได้

๒. ต้องมีอาจารย์ และนักเรียนพอสมควร

๓. ต้องเตรียมวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาน โต๊ะ เก้าอี้ คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งในปีแรกของการเปิดการเรียนการสอนต้องลงทุนในการนี้พอสมควร แต่ปีถัดไปอุปกรณ์บางอย่างก็ไม่จำเป็นต้องจัดหาอีก

๔. ต้องอำนวยการวัดดูแลนักเรียน เช่น ดำรงเรียน สมุด ปากกา

๕. งบประมาณดำเนินการ เช่น นิคมภัตตรู จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ รางวัดหรือทุนทางการศึกษา เป็นต้น

การเปิดสอนในปีแรกอาจจะจัดให้มีการเรียนการสอนในบางชั้น เช่น บาลีไวยากรณ์ ประโยค ๑-๒ หรือประโยค ป.ธ. ๑ ก็ได้ โดยใช้คำว่า .สำนักศาสนศึกษา.. นำหน้าชื่อวัดนั้นๆ ก่อน หลังจากนั้น เมื่อมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างน้อยเป็นเวลา ๓-๕ ปี ขึ้นไปและมีจำนวนนักเรียนสมัครเรียนสมัครสอบ และสอบได้ติดต่อกันเป็นจำนวนที่พอควรอาจจะทำเรื่องขออนุมัติให้จัดตั้งเป็น “สำนักเรียน” หรือ “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด” ได้ โดยอาจจะอาศัย “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๑” เพื่อนำเสนอเรื่องตาม ลำดับชั้นเพื่อขออนุมัติต่อไป ซึ่งมีกรอบแนวคิดหรือเงื่อนไขที่สำนักศาสนศึกษานั้นๆ จะต้องดำเนินการโดยสังเขป ดังนี้

๑. เป็นสำนักศาสนศึกษา ที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีนักเรียนส่งเข้าสอบและสอบได้ประโยคบาลีสนาทนต์ติดต่อกัน ๓ พ.ศ. ขึ้นไป

๒. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้น บาลีไวยากรณ์ถึงชั้นเปรียญธรรม ๔ ประโยค

๑. มีอาจารย์ ผู้ดำเนินการสอนครบทุกชั้นทุกประโยค

๔. มีนักเรียนเข้าสอบประโยคบาลีสนามหลวงตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นเปรียญ ธรรม ๔ ประโยค ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป มีผลการสอบได้ของนักเรียนมากพอสมควร

๕. มีอาคารเรียนสัปปายะ

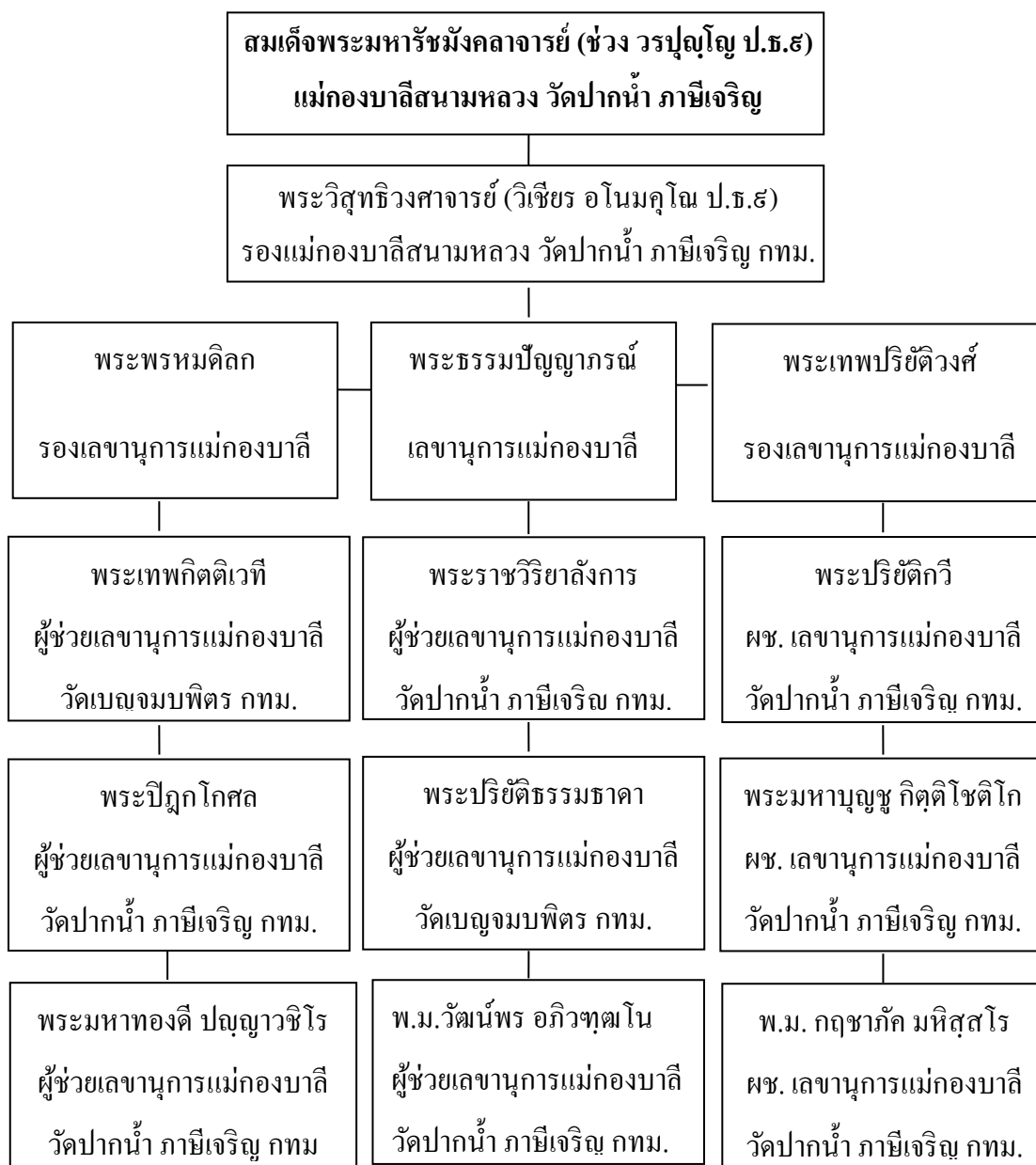
๖. มีบุคลากรทางการศึกษา คือ ผู้จัดการ อาจารย์ใหญ่ อาจารย์ นักเรียน

สรุปได้ว่า การจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น หมายถึง เจ้าสำนักเรียน เป็นผู้ดำเนินการเอง ต้องอาศัยความพร้อมในด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ อาคารสถานที่ และผู้เรียนเป็น สำคัญ

๒. โครงสร้างการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือ กองบาลี สนามหลวง ปัจจุบันมีสมเด็จพระมหาธีรราชมงคลอาจารย์ วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาของสงฆ์ โดยการกำหนดนโยบาย กำหนด หลักสูตร และดำเนินการจัดวัดผลการเรียนระดับประเทศ ที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมี กระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐาน แสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ส่วนการบริหารและ การจัดการเรียนการสอนนั้น มีสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำ จังหวัด เป็นผู้ดำเนินการในแต่ละสำนัก ซึ่งการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน สรุปได้ตามแผนภูมิที่ ๒.๒ ดังนี้

โครงสร้างการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน^{๒๐}

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงโครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

^{๒๐}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๕๔),

๓. หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

หลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ปัจจุบันใช้หนังสือตำราเรียนรวมเป็นวิชาหลักได้ ๔ วิชา แยกเป็นรายวิชาย่อยได้ ๗ วิชา ในแต่ละประโยคมีไม่เกิน ๔ วิชา ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีดังนี้

๑. หลักสูตรชั้นประโยค ๑-๒ มี ๒ วิชา

๑.๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย ทั้งการแปลโดยพยัญชนะและแปลโดยอรรถ ใช้หลักสูตร หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔

๑.๒) วิชาบาลีไวยากรณ์ ใช้หลักสูตรหนังสือบาลีไวยากรณ์ จำนวน ๔ เล่ม ได้แก่

๑. นาม-อภัยศัพท์ ๒. อาขยาต-กิตก์ ๓. समास-ตัทธิต ๔. สมัญญาภิธาน-สนธิ

๒. หลักสูตรชั้นประโยค ๓ มี ๔ วิชา

๒.๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย ทั้งการแปลโดยพยัญชนะและแปลโดยอรรถใช้หลักสูตร หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘

๒.๒) วิชาสัมพันธไทย ใช้หลักสูตรหนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘

๒.๓) วิชาบาลีไวยากรณ์ ใช้หลักสูตรหนังสือบาลีไวยากรณ์ จำนวน ๔ เล่ม ได้แก่

๑. นาม-อภัยศัพท์ ๒. อาขยาต-กิตก์ ๓. समास-ตัทธิต ๔. สมัญญาภิธาน-สนธิ

๒.๔) วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบ ลักษณะวรรคตอน การย่อหน้า และหลักภาษาไทย ตามสมัยนิยม หลักสูตรให้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ ประกาศ เป็นต้น

๓. หลักสูตรชั้นประโยค ๔ มี ๒ วิชา

๓.๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑

๓.๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรหนังสือมงคลัตถทีปนี ภาค ๑

๔. หลักสูตรชั้นประโยค ๕ มี ๒ วิชา

๔.๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๒ - ๔

๔.๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรหนังสือมงคลัตถทีปนี ภาค ๒

๕. หลักสูตรชั้นประโยค ๖ มี ๒ วิชา

๕.๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕ - ๘

๕.๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรสมันตปาสาทิกา ภาค ๓

๖. หลักสูตรชั้นประโยค ๗ มี ๒ วิชา

๖.๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือมงคลัตถทีปนี ภาคที่ ๑

๖.๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรสมันตปาสาทิกา ภาคที่ ๑-๒

๗. หลักสูตรชั้นประโยค ๘ มี ๓ วิชา

๗.๑) วิชาแต่งฉันทภาษามคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ ๓ ฉันทในจำนวน ๖ ฉันท ได้แก่ ปฐยาวัตร อินทรวีเชียร อุเปนทรวีเชียร อินทรวงศ์ วังสัฏฐะ และวสันตคิลก ข้อความหรือข้อสอบ แล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๗.๒) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค ๑

๗.๓) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรหนังสือวิสุทธิมรรค

๘. หลักสูตรชั้นประโยค ๙ มี ๓ วิชา

๘.๑) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วน ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๘.๒) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หลักสูตรหนังสือวิสุทธิมรรค

๘.๓) วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หลักสูตรหนังสืออิทธิมัตถกาวินี^{๒๑}

๔. การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

คณะสงฆ์ไทยได้จัดระบบการเรียนการสอน โดยได้กำหนดเวลาการเปิด-ปิดภาคเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ออกเป็น ๓ ภาค คือ

๑. ภาควิสาขะ เริ่มตั้งแต่ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ จนถึง ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘

๒. ภาคพรรษา เริ่มตั้งแต่แรม ๙ ค่ำ เดือน ๘ จนถึง ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑

๓. ภาคปวารณา เริ่มตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ จนถึง แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ยี่ (๒)

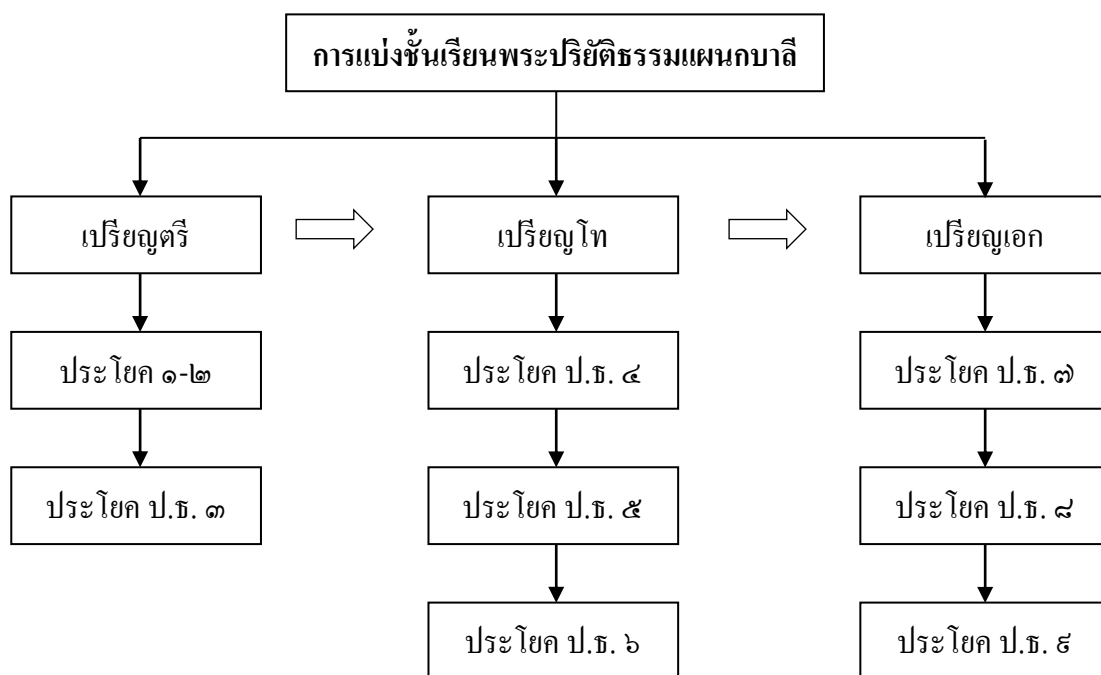
การเรียนในแต่ละสัปดาห์ (वार) จะถือเอาวันข้างขึ้น-แรม/เดือน ทางจันทรคติเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ เรียนตั้งแต่ ๑-๖ ค่ำ และตั้งแต่ ๘-๑๓ ค่ำ ปิดเรียนประจำสัปดาห์ คือ วันโกน-วันพระ (๗-๘ ค่ำ และ ๑๔-๑๕ ค่ำ) และมีการปิดเรียนในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เข้าพรรษา-ออกพรรษา วันสวดธรรมสนามหลวง วันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ นอกจากนี้ อาจจะปิดเรียนในเทศกาลสำคัญของทางวัด เช่น วันเทศน์มหาชาติ วันรับกฐิน เป็นต้น^{๒๒} บางสำนักเรียน อาจจะปรับเปลี่ยนวันและเวลาในการจัดการเรียนการสอนตามสุริยคติ ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์อย่างเต็มที่และทั่วถึง

^{๒๑} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี, ๒๕๕๔, หน้า ๑๑๓-๑๑๘.

^{๒๒} พระธรรมบัญญัติกรณ์, (สุชาติ ทุมมรดโน ป.ธ.๕) และพระมหาทองดี ปญญาวิชโร ป.ธ.๕, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

๕. การแบ่งชั้นเรียนของสำนักเรียน

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการแบ่งชั้นเรียนในรูปแบบเดียวกันทั้งหมด ตามที่สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนด ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ปัจจุบันแบ่งเป็น ๓ เปรียญ รวมทั้งหมด ๕ ชั้น หรือ ๕ ประโยค ตามโครงสร้างในแผนภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๒ การแบ่งชั้นเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๒๓}

นอกจากนี้ยังมีชั้น บาลีไวยากรณ์ ที่เปิดสอนกันโดยปกติทั่วไปแทบทุกสำนักเรียน นับได้ว่าเป็นวิชาที่สำคัญ เพราะจะต้องใช้เป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาภาษาบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ.๕ อย่างไรก็ตาม ชั้นบาลีไวยากรณ์ไม่ได้จัดแบ่งตามโครงสร้างของชั้นเรียน โดยใช้เวลาในการเรียนการสอน ๖ เดือนบ้าง ๑ ปีบ้าง และในบางช่วงการศึกษา เช่น ในการเรียนนามต้น อาจฝึกหัดให้นักเรียนแปลนาม+คุณนาม หรือนาม+นาม เป็นต้น หรือเมื่อเรียนจบอาชาต

^{๒๓} พระธรรมปัญญาภรณ์, (สุชาติ ธมฺมรตโน ป.ธ.๙) และพระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๙, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพฯ : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๘.

อาจจะทดลองให้นักเรียนเปลือยกายปริวัณน์ และเข้าสู่การแปลธรรมบท (ประโยค ๑-๒) เป็นลำดับไป^{๒๔}

๖. การวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การวัดผลประเมินผลพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นที่ยอมรับกันว่า มีความเข้มข้นทั้งในเรื่องของหลักวิชาการและการวัดผล เป็นกระบวนการที่พระโบราณมหาเถระทั้งหลายได้วางไว้เป็นรูปแบบ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนสามารถจะพิสูจน์ทราบได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นที่ยกย่องนับถือของประชาชนและสถาบันการศึกษาทั้งหลายอยู่ถึงปัจจุบัน เป็นเกียรติยศ เป็นเกียรติศักดิ์ เป็นความศักดิ์สิทธิ์ของผู้เรียนที่สามารถสอบผ่านในแต่ละชั้นตลอดไป^{๒๕} ปัจจุบันกำหนดการวัดและประเมินผล ดังนี้

๑. ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๕ กำหนดวัดและประเมินผลปีละ ๒ ครั้ง กรณีที่นักเรียนสอบไม่ผ่านในครั้งที่ ๑ สามารถเข้าสอบซ่อมในครั้งที่ ๒ ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้ ทั้งนี้ ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ ๑ ก่อน จึงจะมีสิทธิสอบครั้งที่ ๒ ได้

๒. ประโยค ป.ธ. ๖ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙ กำหนดวัดและประเมินผลปีละ ๑ ครั้งเท่านั้น กรณีที่นักเรียนสอบไม่ผ่านจะต้องเข้าสอบในปีการศึกษาถัดไป

การตัดสินผลการเรียนจะใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ที่สอบผ่านบาลีสนามหลวง จึงจะได้เลื่อนชั้นประโยคในระดับสูงขึ้น^{๒๖}

๗. กำหนดวันสอบและตรวจข้อสอบ

การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง แม่กองบาลีสนามหลวงจะกำหนดให้สอบและตรวจข้อสอบตามวัน-เวลาเหมือนกันทั่วทั้งประเทศ โดยกำหนดเป็น ๒ ครั้ง ดังนี้

^{๒๔} พระธรรมปัญญาภรณ์, (สุชาติ ฆมฺมรตโน ป.ธ.๙) และพระมหาทองดี ปญฺญาวิโร ป.ธ.๙, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพ : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๘.

^{๒๕} บาลีสนามหลวง, เรื่องสอบบาลีของสนามหลวง, (กรุงเทพ : อักษรการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๒๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำปี ๒๕๕๔, หน้า ๑๒.

ตารางที่ ๒.๑ ตารางสอบความรู้ประโยคบาลีสันสกฤต ครั้งที่ ๑

ครั้งแรก ขึ้น ๒ – ๖ คำ เดือน ๓			
ระดับชั้น	วัน	วิชา	เวลา
ประโยค ป.ร. ๖	ขึ้น ๒ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๓ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ประโยค ป.ร. ๗	ขึ้น ๒ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๓ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ประโยค ป.ร. ๘	ขึ้น ๔ คำ เดือน ๓	แต่งฉันทภาษามคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๕ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๖ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ประโยค ป.ร. ๙	ขึ้น ๔ คำ เดือน ๓	แต่งไทยภาษามคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๕ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	ขึ้น ๖ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ครั้งหลัง ขึ้น ๑๐ – ๑๒ คำ เดือน ๓			
ระดับชั้น	วัน	วิชา	เวลา
ประโยค ๑ – ๒	แรม ๑๐ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ คำ เดือน ๓	บาลีไวยากรณ์	๓ ชั่วโมง
ประโยค ป.ร. ๓	แรม ๑๐ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ คำ เดือน ๓	สัมพันธไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๒ คำ เดือน ๓	บุรพภาค	๑ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๒ คำ เดือน ๓	บาลีไวยากรณ์	๓ ชั่วโมง
ประโยค ป.ร. ๔	แรม ๑๐ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ประโยค ป.ร. ๕	แรม ๑๐ คำ เดือน ๓	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ คำ เดือน ๓	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที

ตารางที่ ๒.๒ ตารางสอบความรู้ประโยคบาลีสนาทมหลวง ครั้งที่ ๒

ระดับชั้น	วัน	วิชา	เวลา
ประโยค ๑ – ๒	แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕	บาลีไวยากรณ์	๓ ชั่วโมง
ประโยค ป.ธ. ๓	แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕	สัมพันธไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕	บุรพภาค	๑ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕	บาลีไวยากรณ์	๓ ชั่วโมง
ประโยค ป.ธ. ๔	แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
ประโยค ป.ธ. ๕	แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕	แปลไทยเป็นมคธ	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที
	แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๕	แปลมคธเป็นไทย	๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที

ทั้งนี้ กำหนดการสอบในแต่ละวัน จะเริ่มทำการสอบ เวลา ๑๓.๐๐ น. ของทุกวัน ส่วนวันตรวจข้อสอบนั้นจะมี ๒ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ ตรงกับวันแรม ๒ – ๖ ค่ำ เดือน ๔ ครั้งที่ ๒ ตรงกับวันขึ้น ๑๐ – ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี^{๒๓}

๘. การออกข้อสอบบาลีสนาทมหลวง

กระบวนการในการออกข้อสอบในสมัยปัจจุบัน เป็นหน้าที่โดยตรงของแม่กองบาลีสนาทมหลวง ซึ่งพิจารณาร่วมกับรองแม่กองบาลีสนาทมหลวง โดยมีเลขานุการ ตลอดจนรองเลขานุการแม่กองบาลีสนาทมหลวงบางรูปโดยความเห็นชอบจากแม่กองบาลีสนาทมหลวง เป็นผู้ช่วยในการอัดสำเนา และบรรจุปัญหาเข้าใส่ซองเพื่อมอบหมายให้ผู้นำประโยคผ่านทางเจ้าคณะภาคไปเปิดสอบตามสนามสอบต่างๆ ทั่วสังฆมณฑล

ข้อสอบประโยคบาลีสนาทมหลวงทุกชั้นทุกประโยคจะออกจากระหว่างกลาง จากสำนักงานแม่กองบาลีสนาทมหลวงทั้งหมด กล่าวคือ ข้อสอบทั้งของส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในทุกๆ สนามสอบจะเป็นฉบับเดียวกันทั้งหมด แต่จะแตกต่างกันไปตามเนื้อหาของหลักสูตรในแต่ละชั้น โดยมีแนวทางในการออกข้อสอบตามลำดับวิชา ดังนี้

^{๒๓} พระมหาทองดี ญาณาวชิโร ป.ธ.๘,พธ.บ.,ศษ.บ.,คม., การศึกษาพระบาลี, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๕-๒๒๐.

๑. วิชาบาลีไวยากรณ์ มีเฉพาะในชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓ จะมีทั้งหมดรวม ๗ ข้อ และในแต่ละข้ออาจจะมีข้อย่อยแยกออกไปเป็น ก.ข.ค.ง. อีกก็ได้ โดยมีเกณฑ์ให้คะแนนข้อละ ๑๐ คะแนน

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย มีในทุกชั้นคือ ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๕ ข้อสอบจะมีทั้งหมด ๒ ข้อๆ ละประมาณ ๑๕-๒๐ บรรทัดของหลักสูตร

๓. วิชาสัมพันธไทย มีเฉพาะชั้นประโยค ป.ธ. ๓ ข้อสอบจะมีข้อเดียว (ตอนเดียว) ประมาณ ๑๐-๒๐ บรรทัดของหลักสูตร

๔. วิชาบูรพภาค มีเฉพาะของประโยค ป.ธ. ๓ จะเป็นข้อความของหนังสือราชการ เช่น จดหมาย หรือ ประกาศ เป็นต้น ฉบับหนึ่งซึ่งจะสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับเนื้อหาของหนังสือนั้นๆ เป็นสำคัญ

๕. วิชาแปลไทยเป็นมคธ มีตั้งแต่ประโยค ป.ธ. ๔ ถึง ป.ธ. ๕ ข้อสอบจะมี ๒ ข้อๆ ละประมาณ ๑๕-๒๐ บรรทัดของหลักสูตร

๖. วิชาแต่งฉันท์ภาษามคธ มีเฉพาะประโยค ป.ธ. ๘ ข้อ ความจะเป็นเนื้อหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ประวัติพระสาวก พระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ ประวัติพระพุทธเจ้า เนื้อเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ เป็นต้น ซึ่งสุดแล้วแต่พระมหาเถระผู้ออกข้อสอบจะเป็นผู้กำหนดให้

๗. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ มีเฉพาะประโยค ป.ธ. ๕ ข้อความจะเป็นเนื้อหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น เรื่องในพงศาวดาร พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ พระพุทธรูป หรือเนื้อเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ เป็นต้น ซึ่งสุดแล้วแต่พระมหาเถระผู้ออกข้อสอบจะเป็นผู้กำหนดให้ รูปแบบของข้อสอบเป็นไปในลักษณะ อัดนัย ทั้งสิ้น เน้นทักษะในเรื่องของความจำ และความเข้าใจเป็นหลัก ส่วนการจัดพิมพ์ข้อสอบจะใช้กระดาษยาว (Legal) ในทุกชั้นทุกวิชา^{๒๘}

๕. การตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวง

การตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง จัดเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะประกาศผลสอบซึ่งทางแม่กองบาลีสนามหลวงจักได้อาราธนากรรมการมาตรวจเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ เพื่อกลั่นกรองให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพเป็นศรีแก่พระพุทธศาสนาโดยตรง การตรวจนั้น มีหลักที่ทางกองบาลีสนามหลวงได้วางไว้ถือปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้ คือ

๑. ตรวจบริบท คือ ส่วนข้างเคียงคำตอบที่ผู้สอบทำไว้ในกระดาษคำตอบ เช่น ความสะอาด การเว้นวรรคตอน การทำเครื่องหมาย ความตั้งใจในการตอบ ดูจากการเขียนและอื่นๆ ที่ไม่

^{๒๘} พระธรรมปัญญาภรณ์, (สุชาติ ทุมมรดโน ป.ธ.๕) และพระมหาทองดี ปญญาวิโร ป.ธ.๕, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

เกี่ยวกับคำตอบของผู้ตอบ คือ ถ้าคำตอบส่วนใหญ่ไม่ถูก อยู่ในเกณฑ์เกือบจะตกแต่ถ้าพิจารณาบริบทแล้วเห็นว่าไม่เรียบร้อย ยังไม่สมควรให้ผ่านจะตรวจให้ละเอียดอีกครั้งเพื่อเก็บคะแนนให้เป็นตกก็ไม่น่าเกลียดอะไร

๒. ตรวจภูมิ คือ ความรู้ที่ผู้สอบในแต่ละระดับชั้นจะต้องรู้ ภูมิจะสูงหรือต่ำอยู่ที่ระดับชั้น เช่น ภูมิ ป.๕. ๖ ย่อมต่ำกว่าภูมิ ป.๕. ๗ เป็นต้น ภูมินี้สำคัญมาก สมควรที่ผู้ตรวจจะต้องพิถีพิถันละเอียดลออให้มากเป็นการกลั่นกรองผู้ที่เหมาะสมจะเป็นอาจารย์และเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตส่วนหนึ่งด้วย ตรวจภูมินั้น คือ ตรวจหลักต่างๆ เช่น หลักการแปลไทยเป็นมคธ หรือหลักการเรียงหลักไวยากรณ์ หลักการเขียนหนังสือ หลักการสะกดการันต์ หลักภาษา เป็นต้น

๓. ตรวจเนื้อหา คือ คำตอบที่เป็นตัวหนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการตรวจ การสอบได้หรือสอบตกอยู่ที่เนื้อหาคำตอบนี้ ถ้าผู้สอบทำได้เหมือนแบบหรือตรวจโดยละเอียดแล้วไม่พบข้อผิดพลาดมากเกินไปอยู่ในเกณฑ์ที่จะให้ผ่านได้ก็ต้องให้ผ่าน แม้ว่าบางรายจะมีบริบทไม่ดี แต่เนื้อหาใช้ได้ ก็ต้องยกผลประโยชน์ให้ผู้สอบนั้นไปหลักเกณฑ์ความผิดในเนื้อหาสำหรับวิชาแปลไทยเป็นมคธมีเกณฑ์ความผิดอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. ผิดศัพท์ หมายถึง ความผิดในกรณีต่อไปนี้

๑.๑ ใช้ศัพท์ผิดหรือใช้ศัพท์ที่มีความหมายต่างไปจากความหมายที่ต้องการในภาษาไทย

๑.๒ การเขียนบาลีผิด

๑.๓ ใช้ศัพท์ที่แม้จะแปลเป็นไทยได้เหมือนกัน แต่มีความหมายไปคนละอย่าง

๑.๔ การตกศัพท์ คือ ไม่เขียนศัพท์ที่ต้องใช้ไว้ในกระดาศใบตอบ จะเป็นเพราะลืมหรือ จำศัพท์ไม่ได้ก็ตาม ทำให้เนื้อความไม่ชัดเจน เสียความไป ในกรณีเช่นนี้ให้เก็บทุกศัพท์ที่ตก

๒. ผิดสัมผัส ความผิดในกรณีต่อไปนี้ คือ

๒.๑ ผิดกาล

๒.๒ ใช้วิภัตติผิด

๒.๓ ใช้วณะผิด

๒.๔ ใช้ศัพท์ผิดถึง

๒.๕ เรียงศัพท์ไว้ผิดที่

๓. ผิดประโยค หมายถึง ความผิดในกรณีต่อไปนี้

๓.๑ เรียงเลขนอกเลขในผิด คือ นำความในเลขในไปไว้ข้างนอก นำความข้างนอกเข้ามาไว้ในเลขใน

๓.๒ ใช้ประธานกับกริยาผิดบุรุษกัน

๓.๓ ใช้ประธานกริยาผิดวจนะกัน

๓.๔ ผิดศัพท์หรือผิดสัมผัสมากแห่งในประโยคเดียวกัน จนไม่เป็นประโยคจนจับใจความไม่ได้

๓.๕ แต่งผิดจนไม่อาจจับใจความได้ทั้งประโยค ความผิดต่างๆ นี้ บางอย่างขัดแย้งบางอย่างไม่ขัดแย้งจึงต้องใช้ดุลยพินิจให้มาก หรืออาจปรึกษากันในกรรมการที่ตรวจด้วยกัน เพื่อเป็นแนวทางในการตัดคะแนนเป็นอย่างเดียวกัน^{๒๕}

๑๐. เกณฑ์การให้คะแนน

๑. ผิดศัพท์ ๑ ศัพท์ เก็บ ๑ คะแนน โดยขีดเส้นใต้คำที่ผิดแล้วเขียนตัว ส ไว้บนศัพท์นั้น เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าผิดอะไร

๒. ผิดสัมผัส ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน โดยขีดเส้นใต้ศัพท์ที่ผิดเขียนตัว ส ไว้บนศัพท์นั้น

๓. ผิดประโยค ๑ ประโยค เก็บ ๖ คะแนน โดยขีดเส้นใต้ทั้งประโยคหรือเฉพาะส่วนแล้วเขียนตัว ป ไว้ด้านบนประโยคนั้น

ในกรณีที่แต่งผิดจนไม่อาจจับใจความได้ทั้งประโยค แม้จะมีเนื้อความเพียงประโยคเดียว แต่มีข้อความยาวหลายบรรทัด มีเกณฑ์การเก็บคะแนนพิเศษ คือ

๑. ถ้าประโยคยาวเกิน ๓ บรรทัด ให้นับเป็นผิดเกิน ๑๘

๒. ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๓ บรรทัด ให้นับเป็นผิด ๑๘

๓. ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๒ บรรทัด ให้นับเป็นผิด ๑๒

๔. ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๑ บรรทัด ให้นับเป็นผิด ๖^{๓๐}

^{๒๕} พระธรรมปิฎกญาณกรณ, (สุชาติ ธมฺมรตโน ป.ธ.๙) และพระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๙, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๕-๒๓๐.

^{๓๐} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีของบาลีสนาทหลวง, (กรุงเทพ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

เกณฑ์การปรับคะแนน

ในการสอบบาลีนั้น ท่านกำหนดให้สอบได้หรือไม่ได้ด้วยการนับคะแนนที่ปรับเป็นให้ โดยมีเกณฑ์การปรับ ดังนี้

๑. ผิด ๑ ถึง ๖ ให้ ๓ ให้
๒. ผิด ๗ ถึง ๑๒ ให้ ๒ ให้
๓. ผิด ๑๓ ถึง ๑๘ ให้ ๑ ให้
๔. ผิดเกิน ๑๘ ลง ๐ ทั้งหมด^{๓๑}

กล่าวโดยสรุปคือคณะสงฆ์ได้วางระเบียบ จัดระบบการศึกษาไว้อย่างรัดกุม มีความเข้มข้นในระบบ มีความมั่นคงในระเบียบ มีความยืดหยุ่นในรูปแบบการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความรู้มีความสามารถ มีความพร้อมทั้งกายและใจที่จะรับใช้สนองงานพระศาสนาโดยได้กระจายความรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการ^{๓๒} ทั้งนี้เพื่อให้พระเถรานุเถระเจ้าคณะพระสังฆาธิการ ทุกระดับชั้น เจ้าสำนักเรียน เจ้าสำนักศาสนศึกษา ตลอดจนถึงคณะครูอาจารย์และกรรมการทุกระดับที่ได้ร่วมกันบริหารการศึกษา สนับสนุนส่งเสริมให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ ดำรงอยู่ได้และดำเนินไปด้วยดี^{๓๓}

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงมีรูปแบบและความเป็นไปโดยเฉพาะ มีระบบการบริหารจัดการแผนกหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็นส่วนเฉพาะ มีความรับผิดชอบร่วมกัน มีการดำเนินการเป็นอิสระภายใต้จุดหมายเดียวกัน^{๓๔} ซึ่งมีกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานการจัดการสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ส่วนการเรียนการสอนนั้น จะอยู่ที่ผู้เรียนหรือแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการ โดยมีเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งการเรียนการสอน การจัดการสถานที่เรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน ครูสอน ตลอดจนถึงงบประมาณในการดำเนินการ^{๓๕} การบริหารจัดการของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับขนาดของความพร้อมของแต่ละ

^{๓๑}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีของบาลีสนามหลวง, (กรุงเทพฯ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๑.

^{๓๒}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^{๓๓}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๓๔}สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๖).

^{๓๕}สมชาย ไมตรี, รายงานการวิจัยการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕).

สำนักเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหาร มีกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ ในการดำเนินงาน การศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละสำนัก^{๓๖}

๒.๑.๔ ความหมายของเปรียญ

เปรียญ เป็นคำที่ใช้ของคณะสงฆ์ในปัจจุบันซึ่งเป็นคู่กับว่า “พระมหา” มีดังนี้

๑. เปรียญ เป็นชื่อประเภทแห่งสมณศักดิ์ซึ่งโปรดพระราชทานแก่ผู้สอบความรู้บาลีได้ แต่ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายสมณศักดิ์ ดังคำว่า พระราชาคณะ เป็นชื่อแห่งประเภทสมณศักดิ์ชั้นสูง ไม่ใช่คำที่จะนำไปใช้นำหน้าราชทินนาม คำนำหน้าเปรียญใช้ว่า พระมหา เหมือนคำนำหน้าราชทินนามของพระราชาคณะว่า พระ เปรียญตามนัยนี้มีขึ้นเพราะการทรงตั้ง

๒. เปรียญ เป็นชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรมดังปริญญาเป็นชื่อของวุฒิทางโลก เปรียญตามนัยนี้มี ๒ แบบ คือ แบบเดิม เป็นวิทยฐานะของผู้สอบได้บาลีอย่างเดียว ไม่ใช่สอบนักธรรมด้วย ได้แก่ เปรียญสมัยก่อนเรียกกันว่า เปรียญ (ป.) หรือ เปรียญบาลี (ปบ.) แบบปัจจุบัน เป็นวิทยฐานะของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานแล้วจึงสอบได้บาลี เรียกว่า เปรียญธรรม (ป.ธ.) เปรียญธรรมตามความหมายนี้ ใช้ลงต่อท้ายราชทินนามหรือนามเดิมของผู้สอบได้เพื่อแสดงวิทยฐานะ เช่น พระศรีกิตติเวที ป.ธ.๕ อ่านเต็มว่า พระศรีกิตติเวที เปรียญธรรม ๕ ประโยค หรือพระมหาอุดม อุดตโม ป.ธ. ๘ อ่านเต็มว่า พระมหาอุดม อุดตโม เปรียญธรรม ๘ ประโยค และเปรียญธรรมตามนัยนี้มาพร้อมกับการสอบได้บาลี ๓ ประโยคขึ้นไป

๓. พระมหา เป็นคำที่พระราชทานให้ใช้นำหน้านามเดิมของผู้สอบได้บาลี ๓ ประโยคขึ้นไปซึ่งได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้ว จึงเป็นเครื่องหมายของเปรียญที่ทรงตั้งแล้วนั่นเองเวลาทรงตั้งเรียกว่า ทรงตั้งเปรียญ พัสคเรียกว่า พัสคเปรียญ ซึ่งเป็นเครื่องหมายของสมณศักดิ์ใช้ว่า พระมหา และคำว่า พระมหา โบราณเคยใช้นำหน้าผู้ที่ทรงโปรดพิเศษก็มี เช่น พระมหาโต พุทฺทมรสี วัดระฆังโฆสิตาราม โปรดในรัชกาลที่ ๑ เพราะเทศน์ได้ไพเราะและโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง แต่ ในปัจจุบันนี้ โปรดพระราชทานเฉพาะผู้สอบบาลีได้ ๓ ประโยคขึ้นไปอย่างเดียว รูปใดได้รับการทรงตั้งเปรียญเป็น พระมหา แล้ว ถ้าได้รับการตั้งเป็นดำรงสมณศักดิ์อื่น ความเป็นพระมหาย่อมสิ้นสภาพไป ถ้าลาออกจากสมณศักดิ์แล้ว จะใช้คำว่า พระมหา อีกไม่ได้ หรือลาสิกขาแล้วกลับอุปสมบทใหม่ จะใช้คำว่า พระมหา อีกก็ไม่ได้ แต่เพราะเปรียญธรรมซึ่งเป็นวิทยฐานะยังคงอยู่ มีสิทธิสอบบาลีประโยคสูงต่อได้

^{๓๖} กรมการศาสนา, รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑).

๔. คำว่า เปรียญ นั้น ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นลำดับมา เรียกว่า บาเรียน แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ บาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก ในรัชกาลที่ ๒ ทรงปรับปรุงเป็น บาเรียน ๓ ประโยค ถึง บาเรียน ๕ ประโยค และเทียบกันได้ บาเรียน ๑ เทียบกับบาเรียนตรี บาเรียน ๔-๕-๖ เทียบกับ บาเรียนโท บาเรียน ๗-๘-๙ เทียบกับบาเรียนเอก ต่อมาถึงปลายรัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนคำว่า บาเรียน เป็น เปรียญ คงจัดชั้นดังที่ปรับปรุงในรัชกาลที่ ๒ และได้ใช้สืบมาจนถึงในปัจจุบัน บาเรียน เป็นชื่อคน หมายถึง ผู้สามารถเป็นครูสอน เป็นชื่อวิทยฐานะ หมายถึง ความรู้ชั้นครูสอน เป็นชื่อสมณศักดิ์ หมายถึงสมณศักดิ์ชั้นผู้เป็นครูสอน คำนี้มีความหมายถึงความรู้และความสามารถ เปรียญ เป็นชื่อคน หมายถึง ผู้รู้รอบ เป็นชื่อวิทยฐานะ หมายถึง ความรู้รอบ เป็นชื่อสมณศักดิ์ หมายถึง สมณศักดิ์ชั้นผู้มีความรู้รอบ

๕. การทรงตั้งเปรียญ ในปัจจุบันนี้ เฉพาะผู้สอบได้บาลี ๓ ประโยค ทรงพระราชทาน ให้สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้ง โดยประธานประกาศนียบัตรพัดยศชื่อว่าทรงตั้งแล้ว ผู้ได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้วใช้คำว่า พระมหา นำหน้านามเดิม เคยทรงตั้งในวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ แต่ไม่ได้กำหนดแน่นอน ส่วนผู้สอบได้บาลี ๖ ประโยค และ ๙ ประโยค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จพระราชทานประกาศนียบัตรพัดยศ และไตรจีวรด้วยพระองค์เอง ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกๆ ปี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

สรุปได้ว่า เปรียญ หมายถึง เป็นชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรม เปรียญตามนัยนี้มี ๒ แบบ คือ แบบเดิม เป็นวิทยฐานะของผู้สอบได้บาลีอย่างเดียว ไม่ใช่สอบนักธรรมด้วย ได้แก่ เปรียญสมัยก่อนเรียกกันว่า เปรียญ (ป.) หรือ เปรียญบาลี (ปบ.) แบบปัจจุบัน เป็นวิทยฐานะของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานแล้วจึงสอบได้บาลี เรียกว่า เปรียญธรรม (ป.ธ.) เปรียญธรรมตามความหมายนี้ใช้ลงต่อท้ายราชทินนามหรือนามเดิมของผู้สอบได้เพื่อแสดงวิทยฐานะผู้สอบได้บาลี ๓ ประโยค ทรงพระราชทานให้สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้ง โดยประธานประกาศนียบัตรพัดยศชื่อว่าทรงตั้งแล้ว ผู้ได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้วใช้คำว่า พระมหา นำหน้านามเดิม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวัง

ความคาดหวัง (The Expectancy Theory) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่กล่าวถึงการจูงใจ (Motivation) ของบุคคลในองค์การซึ่งเป็นการขยายความตามทฤษฎีของ Maslow ว่า ถ้าหากบุคคลเกิดความต้องการพร้อม ๆ กันในหลายสิ่ง บุคคลนั้นจะเลือกปฏิบัติอย่างไร ซึ่งในทฤษฎีของ Vroom เป็นการกล่าวถึงกระบวนการคิดของมนุษย์ว่าเมื่อมนุษย์จะทำอะไรมนุษย์จะหาทางตอบคำถามที่จะทำเช่น ฉันควรทำงานหนักไหม หรือถ้าทำงานหนักแล้วจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าหรือไม่และ Vroom ให้ความสำคัญต่อการที่บุคคลรับรู้ในสถานการณ์หรือความคาดหวังว่าจะไร

เกิดขึ้นหากเขาประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การคาดการณ์ของความเป็นไปได้ของผลที่ได้รับเป็นสิ่งจูงใจบุคคลให้แสดงพฤติกรรมบางอย่างที่ต้องการออกมา ซึ่งทฤษฎีความคาดหวังที่ Vroom ได้เสนอไว้ประกอบด้วยมโนทัศน์ (concepts) ต่าง ๆ ที่นำมาอธิบายทฤษฎีของเขาดังนี้^{๓๓} คือ

๑. ความคาดหวัง (expectancy) หมายถึง การที่บุคคลประเมินตนเองว่าตนสามารถปฏิบัติงานอันใดอันหนึ่งได้ดีเพียงใด หรือกล่าวได้ว่าการที่บุคคลรับรู้ความเป็นไปได้ว่า หากมีความพยายามเพิ่มขึ้นจะนำไปสู่ผลงานที่ดีขึ้น หรือเป็นความเชื่อที่ว่า ความพยายามนั้น ๆ จะนำไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ เช่น คนบางคนคาดหวังว่าหากเขาทำงานเขาทำงานหนักขึ้นเขาจะได้เลื่อนขั้นตรงกันข้ามกับคนบางคนคิดว่าหากเขาขยันทำงานเขาจะถูกเพื่อนขับออกจากกลุ่ม

๒. โอกาสที่การปฏิบัติงานจะนำไปสู่ผลลัพธ์อีกอันหนึ่ง หรือความเป็นเครื่องมือ (Instrumentality) คือ การที่บุคคลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างการทำงานของตนกับผลลัพธ์ของการทำงาน หรือกล่าวได้ง่าย ๆ หมายถึงความเป็นไปได้ที่ผลงานที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่เพิ่มขึ้น จะนำไปสู่รางวัลที่ต้องการ เช่น บุคคลคาดหวังจากผลงานเพิ่มมากขึ้น เขาจะได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้น ความเป็นเครื่องมือสูง จะแสดงให้เห็นว่าความเป็นไปได้ได้รับเงินเพิ่มมากขึ้น

๓. การให้คุณค่ากับสิ่งที่ได้รับ (Valence) หมายถึง ความชอบหรือไม่ชอบในรางวัลหรือผลลัพธ์ที่ได้นั้น เขามีความต้องการเพียงไรและเขาให้คุณค่าต่อผลลัพธ์นั้นมากหรือน้อยเป็นที่ต้องการต่อเขามากน้อยเพียงไร ซึ่งการที่บุคคลตีค่ารางวัลหรือผลรับที่ได้ว่า พอใจหรือไม่พอใจนั้นไม่ได้เกิดจากรางวัลที่ได้รับ แต่เกิดจากปัจจัยของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล เช่น คนบางคนชอบทำงานราชการ เพราะตีค่าความมั่นคงในการทำงานไว้สูง บางคนชอบงานที่ทำขายและมีความรับผิดชอบสูง เพราะเขามีค่านิยมสูงเกี่ยวกับการสำเร็จของงาน เป็นต้น

สิทธิโชค วรานุสันติกุล^{๓๔} ได้กล่าวไว้ในงานเขียนของเขาว่า นักจิตวิทยาในยุคปัจจุบันในกลุ่มปัญญานิยม (Cognitivism) มีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ใช้ปัญญาหรือ

^{๓๓} พระมหาสุกวัดน์ หนูพริก, “ทัศนะและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, ปรินญาณิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๓๔} สิทธิโชค วรานุสันติกุล, อ้างใน พระมหาไชยา แสนแสนยา, “ศึกษาทัศนะและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, หน้า ๑๓.

ความคิดในการตัดสินใจว่าจะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายที่สนองความต้องการของตนเองด้วยความเชื่อเช่นนั้นเองจึงเกิดมีคติฐาน (Assumption) ดังนี้

๑. พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้น โดยผลรวมของแรงผลักดันภายในใจด้วยของเขาเองและแรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อม

๒. มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการ ความปรารถนา และเป้าหมายแตกต่างกัน

๓. บุคคลตัดสินใจที่ทำพฤติกรรม โดยเลือกพฤติกรรมหลายอย่างสิ่งที่เป็นข้อมูลให้เลือก ได้แก่ ความคาดหวังในค่าของผลลัพธ์ที่ได้รับ ภายหลังจากที่แสดงพฤติกรรมนั้นไปแล้ว

จากคติฐานดังกล่าว นักจิตวิทยากลุ่มนี้ซึ่งนำโดย วรูม (Vroom) ลอร์เลอร์ (Lawler) และพอร์เตอร์ (Porter) จึงได้เสนอทฤษฎีซึ่งจะมีศัพท์วิชาการที่จะต้องทำความเข้าใจอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ความคาดหวังในความพยายาม การกระทำ (Effort Performance Expectancy) หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าว่า ถ้าหากตนเองลงมือแสดงพฤติกรรมเต็มที่สุดความสามารถแล้ว จะมีโอกาสหรือความน่าจะเป็นสูงมากน้อยเพียงใดที่จะกระทำสิ่งนั้นได้สำเร็จ กล่าวได้โดยง่ายก็คือ บุคคลจะซึ่งใจว่า พฤติกรรมนั้นออกไป เช่น ถ้าหากเขายกพฤติกรรมที่มีเงินเลิศเลอให้บุคคลผู้หนึ่งฟัง โดยหวังว่าเขาจะเลียนแบบ เขาอาจจะไม่ยอมเลียนแบบ เพราะเขาคิดว่าตัวเขาไม่มีคุณ หรือความสามารถที่กระทำเช่นนั้นได้

๒. การคาดหวังในการกระทำ ผลกรรม (Performance outcome Expectancy) หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมว่า ถ้าหากเขาจะกระทำพฤติกรรมนั้นแล้วเขาจะได้ผลลัพธ์ที่เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรต่อตัวเขา ตัวอย่างเช่น ผู้ได้บังคับบัญชาที่คิดจะแสดงความคิดเห็นต่อผู้บังคับบัญชา เขาจะต้องซึ่งใจดูก่อนว่าแสดงความคิดเห็นนี้ออกไปแล้วเจ้านายจะชอบหรือไม่ เป็นต้น จะเห็นว่าแต่ละพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นจะนำไปสู่ผลลัพธ์อย่างที่แตกต่างกัน

๓. ค่าของผลกรรม (Valence) หมายถึง คุณค่าหรือความตั้งใจที่ผลกรรมมีให้แก่บุคคลที่จะต้องแสดงพฤติกรรมออกไป เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกรรมนั้นแต่ละบุคคลมีความรู้ที่แตกต่างกันต่อผลกรรมเดียวกัน^{๓๕}

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายนั้น สรุปได้ว่าคำว่าความคาดหวัง หมายถึง ความต้องการที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยคาดหวังอยากจะให้

^{๓๕} พระมหาไชยา เสนแสนยา, “ศึกษาทัศนะและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, หน้า ๑๓-๑๔.

สิ่งนั้นเป็นไปตามความต้องการของตนเอง โดยที่ความต้องการนั้นต้องเป็นความต้องการที่เป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ

๒.๓ ทฤษฎีความต้องการ

ความต้องการเป็นปัจจัยสำคัญมากเมื่อเทียบกับปัจจัยอื่นๆของความแตกต่างของบุคคล เพราะเป็นความรู้สึกภายในและได้รับอิทธิพลมาจากหลายๆประการด้วยกัน คือ ความต้องการผลรวมของปัจจัยต่างๆ จากจิตที่สั่งออกมา การสั่งออกมาในรูปของความต้องการนี้ ย่อมมีผลทำให้ร่างกายเกิดพฤติกรรมทั้งที่พึงปรารถนาและไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการได้มีนักจิตวิทยาหลายๆท่านเสนอไว้ ดังนี้^{๔๐}

ความต้องการ หมายถึง ความประสงค์อย่างกล้าที่จะกระทำการบางอย่าง อาจเป็นสิ่งที่ เป็นจริง หรือเป็นสิ่งที่สมมติขึ้นก็ได้ และมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ เกิดขึ้น หรือปรากฏให้เห็นได้ โดยสามารถชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ และมีกำหนดระยะเวลา

ความต้องการและจิตใจ หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างสภาพในอุดมคติและสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ซึ่งมีอิทธิพลเพียงพอที่จะกระตุ้นเกิดพฤติกรรม เราสามารถแบ่งความต้องการออกเป็น ๒ ลักษณะคือ^{๔๑}

๑. ความต้องการทางกายภาพ เป็นระดับความต้องการขั้นแรก ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐาน และเป็นความต้องการเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด

๒. ความต้องการทางจิตใจ หรือความต้องการที่เป็นความปรารถนา ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการขั้นทุติยภูมิ ที่เป็นผลมาจากสภาพจิตใจ และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

ทฤษฎีความต้องการ (Need Theory) ความต้องการของคนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งแต่ละขั้นของความต้องการต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อน ขึ้นต่อไปจึงจะตามมา และสภาพความตึงเครียด ความไม่พึงพอใจ ซึ่งจะกระตุ้นให้บุคคลกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่เชื่อว่าตอบสนองแรงดล (Impulse) แรงขับ (Drive = คันทหา)

Impulse หมายถึง ความโน้มเอียงที่จะกระทำโดยไม่ได้คิดถึงผลเสียอะไรไว้ล่วงหน้าทั้งสิ้น

^{๔๐} ลักษณะ สรวิวัฒน์, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรี้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๔) หน้า ๒๕

^{๔๑} นรา สมประสงค์, ประมวลสาระชุดวิชา ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๘.

Drive หมายถึง ปัจจัยที่มาผลักดันให้บุคคลหรือสัตว์กระทำอย่างใด อย่างหนึ่งลงไป โดยไม่คิดถึงผลที่เกิดขึ้นและปัจจัยเหล่านี้มีแรงดันเกินกว่าที่ตนเองจะควบคุมไว้ได้

ทฤษฎีความต้องการสามประการของ McClelland^{๔๒} และคณะ เสนอว่าความต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ของชีวิต ไม่ใช่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ความต้องการอำนาจ ความต้องการอำนาจสังคม และความต้องการประสบความสำเร็จ

๒.๓.๑ ทฤษฎีความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์

มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) เป็นผู้ก่อตั้งจิตวิทยาสาขามนุษยนิยม เป็นผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความต้องการของมนุษย์โดยมองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น ซึ่งความต้องการของมนุษย์นี้มีมากมายหลายอย่างด้วยกัน เขาได้นำความต้องการเหล่านั้นมาจัดเรียงเป็นลำดับขั้นจากขั้นต่ำสุดไปหาขั้นสูงสุดเป็น ๗ ขั้น โดยที่มนุษย์จะแสดงความต้องการในขั้นสูงๆ ถ้าความต้องการในขั้นต้นๆ ได้รับการตอบสนองเสียก่อน มาสโลว์ได้อธิบายถึงลักษณะความต้องการในแต่ละขั้นไว้ดังนี้

๑. ความต้องการทางด้านสรีระ หมายถึง ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ และการพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสรีระอยู่เสมอจะขาดเสียมิได้

๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพ หมายถึง ความมั่นคงปลอดภัยทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นอิสระจากการกลัวขู่เข็ญบังคับจากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นความต้องการที่ได้รับการปกป้องคุ้มกัน ความต้องการประเภทนี้เริ่มตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งวัยรุ่น ความต้องการที่จะมีงาน ทำเป็นหลักแหล่งก็เป็นความต้องการเพื่อสวัสดิภาพของผู้ใหญ่อีกหนึ่ง

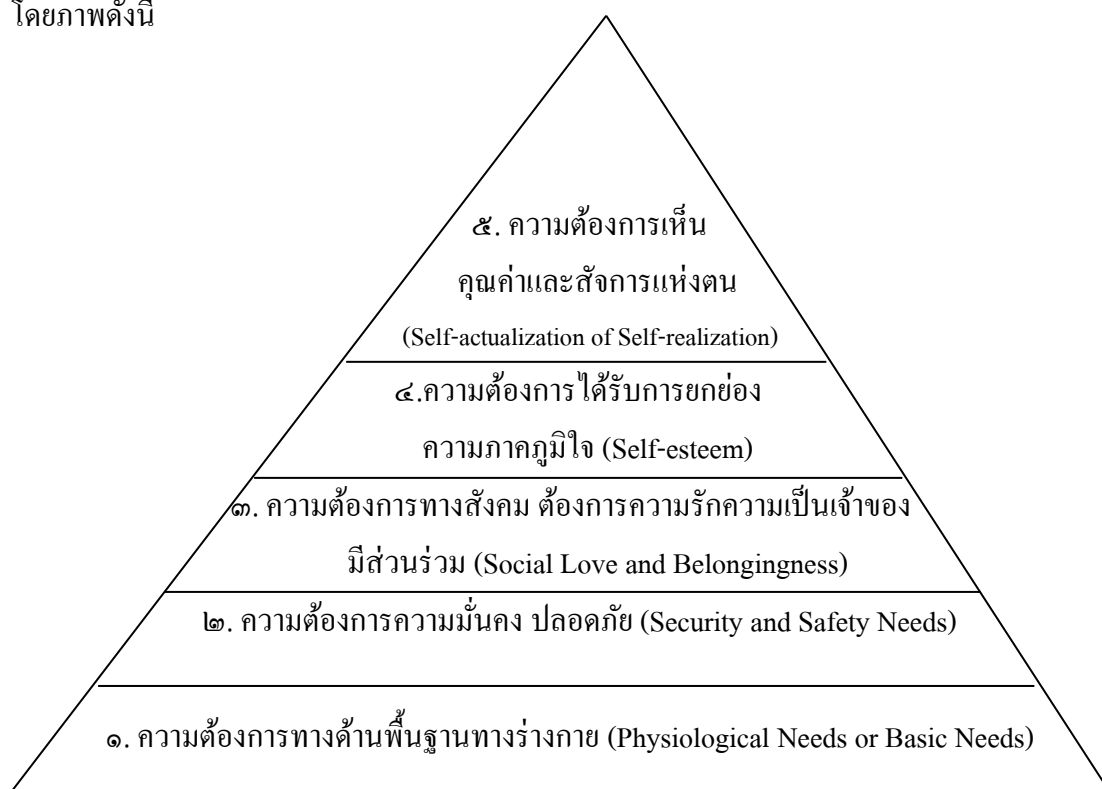
๓. ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาจะให้เป็นที่รักของผู้อื่นต้องการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ทราบว่าทุกคนยอมรับตนเป็นสมาชิกคนที่รู้สึกว่าเหงาไม่มีเพื่อนมีชีวิตไม่สมบูรณ์เป็นผู้ที่จะต้องซ่อมความต้องการประเภทนี้คนที่รู้สึกว่าตนเป็นที่รักและยอมรับของหมู่จะเป็นผู้ที่สมปรารถนาในความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่

๔. ความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่า ความต้องการนี้ประกอบด้วยความต้องการที่จะประสบความสำเร็จมีความสามารถต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถมีคุณค่าและมีเกียรติต้องการได้รับความยกย่องนับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความต้องการนี้

^{๔๒} McClelland, D.C. (1973). "Testing for competence rather than for Intelligence," American Psychologist. 28, pp 1-14.

จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่า ตรงข้ามกับผู้ที่ขาดความต้องการประเภทนี้ จะรู้สึกว่าตนไม่มีความสามารถและมีปมด้วย มองโลกในแง่ร้าย

๕. ความต้องการที่จะรู้จักตนเองอย่างแท้จริงและพัฒนาตนเองเต็มที่ตามศักยภาพของตน มาสโลว์อธิบายความต้องการที่เรียกว่า Self Actualization ว่าเป็นความต้องการที่จะรู้จักตนเองตามสภาพที่แท้จริงของตน กล่าวที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิตรู้จักค่านิยมของตนเอง มีความจริงใจต่อตนเอง ปรารถนาที่เป็นคนดีที่สุดเท่าที่จะมีความสามารถทำได้ ทั้งด้านสติปัญญา ทักษะ และอารมณ์ความรู้สึกยอมรับตนเองทั้งส่วนเสียของตนที่สำคัญที่สุดก็คือ การมีสติที่จะยอมรับว่าตนใช้กลไกในการป้องกันตนในการปรับตัว และพยายามที่จะเลิกใช้ เปิดโอกาสให้ตนเองเผชิญความจริงของชีวิต เผชิญกับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ โดยคิดว่าเป็นสิ่งท้าทาย น่าตื่นเต้นและมีความหมาย กระบวนการที่จะพัฒนาตนเองเต็มที่ตามศักยภาพของตนเป็นกระบวนการที่ไม่มีจุดจบตลอดเวลา ที่มีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองเต็มที่ตามศักยภาพของตน เพราะมีน้อยคนที่จะได้ขั้น Actualization อย่างสมบูรณ์^{๔๓} มาสโลว์เห็นว่าความต้องการของบุคคลมี ๕ กลุ่ม จัดแบ่งได้เป็น ๕ ระดับจากต่ำไปสูง เพื่อความเข้าใจ มันจะแสดงลำดับของความต้องการเหล่านี้โดยภาพดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงลำดับขั้นความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์

^{๔๓}มาสโลว์ อ้างในวิภากร มาพบสุข, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗๕-๒๗๖.

๒.๓.๒ ทฤษฎีความต้องการตามแนวความคิดของอัลเดอร์เฟอร์ (Alderfer)

อัลเดอร์เฟอร์ (Alderfer) อ้างใน เวทย์ บุญคุ้ม ได้เสนอทฤษฎีความต้องการ ขยายแนวคิดของมาสโลว์ โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น ๓ ระดับ คือ ความต้องการในการมีชีวิตอยู่รอด ความต้องการความสัมพันธ์ และความต้องการความเจริญก้าวหน้า ดังนี้^{๔๔}

๑. ความต้องการในการมีชีวิตอยู่รอด (Esistence Needs) หมายถึงความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการความปลอดภัยในชีวิต เช่น ค่าจ้างและผลประโยชน์ที่เพียงพอ สภาพการทำงานที่เหมาะสม ความมั่นคงในหน้าที่การงาน

๒. ความต้องการความสัมพันธ์ (Relatedness Needs) หมายถึงความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูง ผู้ร่วมงาน และบุคคลที่ตนเองมีความเกี่ยวข้องด้วย แนวคิดพื้นฐานของความต้องการในระดับนี้ คือ คนเราจะมีใจพองใจเกิดขึ้น เมื่อได้มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

๓. ความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth Needs) เป็นความต้องการที่ผลักดันให้มนุษย์พยายามพัฒนาตนเอง เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะแสดงออกในรูปของการใช้ความรู้ ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

สมมติฐานของทฤษฎี ERG นี้ จะคล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องลำดับความต้องการของมาสโลว์ กล่าวคือ คนเราจะพยายามตอบสนองต่อความต้องการในระดับต่ำสุดก่อน แล้วจึงค่อยตอบสนองต่อความต้องการในระดับถัดไป แต่จะแตกต่างกันตรงที่ว่า ทฤษฎีของ ERG มีความคิดว่า ถ้าความต้องการในระดับสูงไม่ได้รับการตอบสนอง หรือได้รับการตอบสนองไม่เพียงพอแล้ว ก็จะทำให้มีผลทำให้เกิดความต้องการในระดับต่ำเพิ่มมากขึ้นอีก และคนเราจะถอยกลับไปตอบสนองต่อความต้องการในระดับต่ำนั้นอีกครั้งหนึ่ง

๒.๓.๓ ทฤษฎีความต้องการตามแนวความคิดของเมอร์เรย์ (Murray)

เมอร์เรย์ (Murray) อ้างใน วราภรณ์ ตระกูลสฤณี ความต้องการเป็นสิ่งที่บุคคลได้สร้างขึ้นก่อให้เกิดความรู้สึกขาดซึ่ง ความต้องการนี้บางครั้งเกิดขึ้นเนื่องจากแรงกระตุ้นภายในของบุคคล และบางครั้งอาจเกิดความต้องการเนื่องจากสภาพสังคมก็ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความ

^{๔๔}อัลเดอร์เฟอร์ อ้างใน เวทย์ บุญคุ้ม, “เหตุผลการตัดสินใจเลือกกระหว่างดำรงสมณเพศกับการลาสิกขาของนิสิตชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.”, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘-๓๙.

ต้องการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากสภาพทางร่างกายและสภาพจิตใจนั่นเอง ทฤษฎีความต้องการตามหลักการของเมอร์เรย์ สามารถสรุปได้ดังนี้^{๔๕}

๑. ความต้องการที่จะเอาชนะด้วยการแสดงออกความก้าวร้าว (Need For Aggression) ความต้องการที่จะเอาชนะผู้อื่น เอาชนะต่อสิ่งขัดขวางทั้งปวงด้วยความรุนแรง มีการต่อสู้ การแค้น การทำร้ายร่างกาย หรือฆ่าฟันกัน เช่น การพุดจากระทบกระแทกกับบุคคลที่ไม่ชอบกัน หรือมีปัญหากัน เป็นต้น

๒. ความต้องการที่จะเอาชนะฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ (Need for Counteraction) ความต้องการที่จะเอาชนะอุปสรรคนี้เป็นความต้องการที่จะฟันฝ่าอุปสรรค ความล้มเหลวต่างๆ ด้วยการสร้างความพยายามขึ้นมา เช่น เมื่อได้รับคำดูถูกดูหมิ่น ผู้ได้รับจะเกิดความพากเพียรพยายามเพื่อเอาชนะคำสบประมาทจนประสบความสำเร็จ เป็นต้น

๓. ความต้องการที่จะยอมแพ้ (Need for Abasement) ความต้องการชนิดนี้เป็นความต้องการที่จะยอมแพ้ ยอมรับผิด ยอมรับคำวิจารณ์ หรือยอมรับการถูกลงโทษ เช่นการเผาตัวตายเพื่อประท้วงระบบปกครอง พันท้ายนรสิงห์ไม่ยอมรับอภัยโทษต้องการจะรับโทษตามกฎหมาย เป็นต้น

๔. ความต้องการที่จะป้องกันตนเอง (Need for Defendant) เป็นความต้องการที่จะป้องกันตนเองจากคำวิพากษ์วิจารณ์ การดำเนินคดี ซึ่งเป็นการป้องกันทางด้านจิตใจ พยายามหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำของตน มีการป้องกันตนเองเพื่อให้พ้นผิดจากการกระทำต่างๆ เช่นให้เหตุผลว่าสอบตกเพราะครูสอนไม่ดี ครูอาจารย์ไม่มีวิญญานครู ขี้เกียจอบรมสั่งสอนศิษย์

๕. ความต้องการอิสระ (Need for Aotonomy) ความการชนิดนี้เป็นความต้องการที่ปรารถนาจะเป็นอิสระจากสิ่งกีดขวางทั้งปวง ต้องการที่จะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเป็นตัวของตัวเอง

๖. ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) คือความต้องการที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ที่ยากลำบากให้ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า เพศชายจะมีระดับความต้องการความสำเร็จมากกว่าผู้หญิง

๗. ความต้องการสร้างมิตรภาพกับผู้อื่น (Need for Affiliation) เป็นความต้องการที่จะทำให้ผู้อื่นรักใคร่ ต้องการรู้จักหรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ต้องการเอาอกเอาใจ มีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนฝูง พยายามสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้อื่น

^{๔๕}เมอร์เรย์ อ้างใน วราภรณ์ ตระกูลสถิตย์, “การศึกษาปัญหาและความต้องการของนักศึกษา มจร.”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ๒๕๔๕), หน้า ๑๖-๑๗.

๘. ความต้องการความสนุกสนาน (Need for Play) เป็นความต้องการที่จะแสดงความสนุกสนาน ต้องการหัวเราะเพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด มีการสร้างหรือเล่าเรื่องตลกขบขัน เช่น มีการพักผ่อนหย่อนใจ มีส่วนร่วมในเกมสันทนาการ เป็นต้น

๙. ความต้องการแยกตนเองจากผู้อื่น (Need for Rejection) บุคคลมักจะมีภาพปรารถนาในการแยกตนเองออกจากผู้อื่น ไม่มีความรู้สึกยินดีในร้ายกับบุคคลอื่น ต้องการ เมินเฉยจากผู้อื่น ไม่สนใจผู้อื่น

๑๐. ความต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น (Need for Rejection) ความต้องการประเภทนี้จะเป็นความต้องการให้บุคคลอื่นมีความสนใจ เห็นอกเห็นใจ มีความสงสารในตนเอง ต้องการได้รับความช่วยเหลือ การดูแล ให้คำแนะนำดูแลจากบุคคลอื่นนั่นเอง

๑๑. ความต้องการที่จะให้ความช่วยเหลือต่อบุคคลอื่น (Need for Nurture) เป็นความต้องการที่จะเข้าร่วมในการทำกิจกรรมกับบุคคลอื่น โดยการให้ความช่วยเหลือให้บุคคลอื่นพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ

๑๒. ความต้องการที่จะสร้างความประทับใจกับผู้อื่น (Need for Exhibition) เป็นความต้องการที่จะให้บุคคลอื่นได้เห็น ได้ยินเกี่ยวกับเรื่องราวของตนเอง ต้องการให้ผู้อื่นมีความสนใจ สนุกสนาน แปลกใจ หรือตกใจในเรื่องราวของตนเอง เช่น เล่าเรื่องตลกขบขันให้กับผู้อื่นฟัง เพื่อบุคคลอื่นจะเกิดความประทับใจในตนเอง เป็นต้น

๑๓. ความต้องการมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น (Need for Dominance) เป็นความต้องการที่จะให้บุคคลอื่นมีการกระทำตามคำสั่งหรือความคิด ความต้องการของตน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีอิทธิพลเหนือกว่าบุคคลอื่น

๑๔. ความต้องการที่จะยอมรับนับถือผู้อาวุโสกว่า (Need for Deference) เป็นความต้องการที่จะยอมรับนับถือผู้ที่อาวุโสกว่าด้วยความยินดี รวมทั้งนิยมชมชื่นในบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือกับบุคคลดังกล่าวด้วยความยินดี

๑๕. ความต้องการหลีกเลี่ยงความรู้สึกล้มเหลว (Need for Avoidance of Inferiority) ความต้องการจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความอับอายทั้งหลาย ต้องการหลีกเลี่ยงการดูถูก หรือการกระทำต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความอับอายใจ รู้สึกอับอายล้มเหลว พ่ายแพ้

๑๖. ความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากอันตราย (Need for Avoidance Harm) ความต้องการนี้เป็นความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดทางด้านร่างกาย ต้องการได้รับความปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

๑๗. ความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากการตำหนิหรือถูกลงโทษ (Need for Avoidance of Blame) เป็นความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงการลงโทษด้วยการคล้อยตามกลุ่ม หรือยอมรับคำสั่ง หรือปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของกลุ่ม เพราะกลัวถูกลงโทษ

๑๘. ความต้องการความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Need for Orderliness) เป็นความต้องการที่จะจัดสิ่งของต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความประณีต งดงาม

๑๙. ความต้องการที่จะรักษาชื่อเสียง เป็นความต้องการที่จะรักษาชื่อเสียงของตนที่มีอยู่ไว้ จนสุดความสามารถ เช่น การไม่ยอมขโมย แม้ว่าตนเองจะหิว หรือไม่ยอมทำความผิด ไม่กดโกง ผู้ใด เพื่อชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เป็นต้น

๒๐. ความต้องการให้ตนเองมีความแตกต่างจากบุคคลอื่น (Need for Contrarianess) เป็นความต้องการที่อยากจะเด่น น่าสมัข ไม่เหมือนใคร

กล่าวโดยสรุป ความต้องการเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากที่จะทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการนั้นๆ การแสดงออกของความต้องการในแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมคน แม้คนในสังคมเดียวกันยังมีพฤติกรรมในการแสดงความต้องการที่ต่างกันอีกด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ของคน ซึ่งความต้องการอย่างเดียวกันทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันได้ และพฤติกรรมอาจสนองความต้องการได้หลายๆทาง และมากกว่าหนึ่งอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น ตั้งใจเรียน เพื่อให้ได้งานที่ดี ตั้งใจทำงาน เพื่อให้มีเงินเดือนที่ดี และได้ชื่อเสียง เกียรติยศ ความยกย่องและยอมรับจากผู้อื่น ซึ่งสามารถสรุปความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่จะใช้เป็นกรอบแนวคิดในตั้งความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกออกเป็น ๕ อย่าง ดังนี้

๑. ความคาดหวังในปัจจัยพื้นฐานของชีวิต (Physiological Needs) เป็นความต้องการต่ำสุดและเป็นพื้นฐานของชีวิต เป็นแรงผลักดันทางชีวภาพ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย การเดินทางและมีสภาพแวดล้อมของที่พัก และที่ทำงานที่เหมาะสม เช่น ความสะอาด ความสว่าง การระบายอากาศที่ดี มีการบริการสุขภาพ ได้รับการดูแลเมื่อเจ็บป่วย อยู่ในสังคมที่เป็นกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือกันทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นการตอบสนองความต้องการในลำดับนี้

๒. ความคาดหวังในความมั่นคงของชีวิต (Security Needs) เป็นความต้องการที่จะเกิดขึ้นหลังจากที่ความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองอย่างไม่ขาดแคลนแล้ว หมายถึง ความต้องการความมั่นคงของชีวิตด้วยการพัฒนาตนเองในเรื่องต่างๆ เช่น การศึกษาต่อ เป็นต้นทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์

๓. ความคาดหวังความเคารพนับถือของสังคม (Social Needs) เมื่อมีความปลอดภัยมั่นคงในชีวิตแล้ว คนเราจะต้องความรัก มิตรภาพ ความใกล้ชิดผูกพัน การมีโอกาสเข้าสังคม ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคมตามความรู้ความสามารถทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์

๔. ความคาดหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (Esteem Needs) เมื่อความต้องการทางสังคมได้รับการตอบสนองแล้ว คนเราจะต้องการสร้างสถานภาพของตัวเองให้สูงเด่น มีความภูมิใจและสร้างการนับถือตนเอง ชื่นชมในความสำเร็จของงานที่ทำทั้งงานของคณะสงฆ์และงานด้านอื่นๆ ความรู้สึกมั่นใจในตนเองและเกียรติยศ เช่น ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชา ได้รับการยกย่อง สนับสนุนส่งเสริมในหน้าที่การงาน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในงาน และสร้างโอกาสแห่งความสำเร็จในอาชีพเป็นต้น ทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์

๕. ความคาดหวังในการประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต (Self-actualization Needs) เป็นความต้องการระดับสูงสุด คือ ต้องการจะเติมเต็มศักยภาพของตนเอง ต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาสูงสุด ความเจริญก้าวหน้า การพัฒนาทักษะความสามารถให้ถึงขีดสุดยอด มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ และการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การก้าวสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นในอาชีพและการทำงาน เป็นต้น

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมชาย ไมตรี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่า ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่า มีความเหมาะสมมากและร้อยละ ๘.๒ เห็นว่า มีความเหมาะสมน้อย ซึ่งค่าเฉลี่ยความเห็นจะอยู่ที่ ๓.๑๕ คือ มีความเห็นเหมาะสมปานกลาง จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านตัวแปร พบว่าตัวแปรอิสระส่วนมากมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีเพียง ๓ ตัว ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ ความเป็นกรรมการตรวจสอบบาลีสนามหลวง การตั้งเป้าหมายในการจบการศึกษาบาลี และความคิดในการลาสิกขา ด้านความคิดเห็นของนักเรียนบาลีในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้นำเสนอผลการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ ความคิดเห็นในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก หรือร้อยละ ๘๓.๔ เห็นด้วยในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ร้อยละ ๑๖.๑ ตอบว่าไม่แน่ใจ ร้อยละ ๐.๕ ตอบว่าไม่เห็นด้วย สรุปได้ว่าพระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะเห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความ

เหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อศึกษาในประเด็นที่ว่าด้วยความเห็นในการปรับปรุงระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแล้ว กลับมีความเห็นด้วยอย่างมาก ซึ่งความเห็นนี้ยังสะท้อนให้เห็นจากความคิดเห็นทั่วไปตามที่กล่าวแล้ว^{๔๖}

เวทย์ บุญคุ้ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเหตุการณ์ตัดสินใจเลือกระหว่างดำรงสมณเพศกับการลาสิกขาของนิสิตชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า ลักษณะที่ส่วนบุคคลที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ คือ อายุ พรรษา และตัวแปรที่ไม่มี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือจำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดา วิชาเอกที่ศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม

ส่วนที่เป็นเหตุผลของการตัดสินใจ พบว่า พระนิสิตทั้ง ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ตัดสินใจเลือกดำรงสมณเพศ กับกลุ่มที่ตัดสินใจเลือกลาสิกขา มีลำดับความสำคัญของเหตุผลไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า มีลำดับเหตุผลแตกต่างกัน เหตุผลข้อย่อย ๓ อันดับแรกของกลุ่มเลือกสมณเพศ คือ เป็นงานที่เหมาะสมกับอุปนิสัยและบุคลิกภาพของตน, มีโอกาสทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติ เป็นอาชีพที่สามารถจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กลุ่มที่ตัดสินใจเลือกลาสิกขา มีลำดับความสำคัญของเหตุผลข้อย่อย ๓ อันดับแรก คือ เป็นงานที่สามารถพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าได้ตามแผน, เป็นอาชีพที่สามารถจะดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข, เป็นงานที่เหมาะสมกับอุปนิสัยและบุคลิกภาพของตน

จากการวิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรจะมีการให้บริการข้อมูลข่าวสารต่างๆ อันเป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการดำรงสมณเพศต่อไป หรือเลือกลาสิกขา และควรมีการให้คำปรึกษาที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพของนิสิต^{๔๗}

สำนักวิจัยและบริการวิชาการ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาความต้องการและความคาดหวังของนักเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และกรมอาชีวศึกษา ในจังหวัดอุดรดิตถ์ แพร่ และน่าน เกี่ยวกับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาพบว่านักเรียนเลื่อนเรียนต่อในสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์มากที่สุด ซึ่งอาจเป็นเพราะนักเรียนส่วนใหญ่เรียนในระดับ ปวส.ซึ่งเป็นสายวิชาชีพ หลักสูตรอนุปริญญา ซึ่งนักเรียนที่จะเรียนต่อในระดับปริญญาตรี ๒ ปีหลังในสายนี้มีเปิดสอนในมหาวิทยาลัยไม่มากนัก จึงทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับสถาบันราชภัฏ

^{๔๖}สมชายไมตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” งานวิจัยค้นคว้าอิสระ, (รายงานการวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖.

^{๔๗}เวทย์ บุญคุ้ม, “เหตุการณ์ตัดสินใจเลือกระหว่างดำรงสมณเพศกับการลาสิกขาของนิสิตชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.”, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘-๓๙.

อุดรดิตถ์มากเป็นพิเศษ ประกอบกับที่ผลการเรียนเฉลี่ยสะสมของนักเรียนที่เลือกเรียนในสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์มีผลการเรียนเฉลี่ยสะสมอยู่ในระดับปานกลาง คือ ๒.๐๑-๓.๐๐ จึงอาจทำให้นักเรียนไม่กล้าไปสมัครสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยอื่น เพราะอาจจะกลัวว่าจะสอบแข่งขันสู้ นักเรียนที่เรียนในสายสามัญมาโดยตรงไม่ได้ ประกอบกับที่สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นสถานบันการศึกษาในท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ภูมิภานของนักเรียนที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา คือ จังหวัดอุดรดิตถ์ แพร่ และน่าน ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ซึ่งในจังหวัดเหล่านี้ทางสถาบันได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตร โปรแกรมวิชาต่างๆของทางสถาบันตลอดเวลา จึงอาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ นักเรียนเลือกเรียนในสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์มากเป็นพิเศษ และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ ใกล้เคียงบ้าน และประหยัด นักเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเมื่อเทียบกับที่ต้องเรียนในสถาบันอื่น แนวโน้มการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับสายวิชาที่ได้เรียนมา คือสายบัญชี คอมพิวเตอร์ธุรกิจ และการจัดการทั่วไป อาจเป็นเพราะเป็นสายที่นักเรียนเรียนมาโดยตรง ซึ่งทำให้ไม่มีปัญหาในการเรียนในระดับปริญญาตรี ๒ ปีหลัง^{๔๔}

เอกมน โลหะจารี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข เขตชนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และสถานภาพทางเศรษฐกิจ ที่แตกต่างกันมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขไม่แตกต่างกัน ปัจจัยด้านการดำรง ตำแหน่งทางสังคมที่แตกต่างกันมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขที่แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ปัจจัยในการทำงาน ประกอบด้วยปัจจัยการได้รับการยอมรับนับถือ ปัจจัยความสัมพันธ์ ระหว่าง อสม.กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และระหว่าง อสม.กับ อสม. ปัจจัยผลประโยชน์ตอบแทน ปัจจัย สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน และปัจจัยการดำเนินงานด้านสาธารณสุขมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขได้แก่ การขอเบิกยาเวชภัณฑ์ จากศูนย์บริการสาธารณสุขมีขั้นตอนยุ่งยากใช้เวลาหลายวัน ทำให้ศูนย์สุขภาพชุมชนมียา

^{๔๔}สำนักวิจัยและบริการวิชาการ “การศึกษาความต้องการและความคาดหวังของนักเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และกรมอาชีวศึกษา ในจังหวัดอุดรดิตถ์ แพร่ และน่าน เกี่ยวกับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา”,งานวิจัยสถาบัน,(สำนักวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ,๒๕๔๓), หน้า ๔๔-๔๕.

เวชภัณฑ์ ไม่เพียงพอและทันต่อความต้องการของชาวบ้าน การขาดการประสานร่วมมือทั้งจากชาวบ้าน ผู้นำ ชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขขาดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน และการ มอบหมายงานให้อาสาสมัครสาธารณสุขมากเกินไปโดยจำกัดระยะเวลา ทำให้งานไม่มีคุณภาพ^{๔๙}

ศุภลักษณ์ ธชนรงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนวาสุเทวี สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผลวิจัยพบว่า ความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ระดับประถมศึกษาของโรงเรียนวาสุเทวี ใน ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ด้านบุคลากร ด้านทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมนักเรียน และด้านสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก

ความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ระดับประถมศึกษาของโรงเรียนวาสุเทวี ใน ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ด้านบุคลากร ด้านทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมนักเรียน และด้านสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน โดยรวมและรายด้าน จำแนกตามระดับชั้นของนักเรียน อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ไม่แตกต่างกัน^{๕๐}

ชัยพร สกุลพนารักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน เขตบางแค กรุงเทพมหานคร” ผลวิจัยพบว่า ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ทั้งโดยภาพรวมและรายตัวแปรอยู่ในระดับมาก

ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน เมื่อจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระดับชั้นของนักเรียนในปกครอง ไม่แตกต่างกัน แต่ เมื่อจำแนกตามอาชีพ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

^{๔๙} เอกมน โลหะญาณจารี. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๗).

^{๕๐} ศุภลักษณ์ ธชนรงค์ “ความคาดหวังของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน ระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนวาสุเทวี สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑”, สารนิพนธ์ กศ.ม., (การบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

พระมหาชลอ ขยสิทุโธ (กาไชยา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : ศึกษากรณีวัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอเงา จังหวัด ลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี ได้แก่ ปัจจัยด้านระบบและรูปแบบการบริหารการศึกษาที่สอดคล้องกับพระธรรม วินัยและทฤษฎีการบริหารงาน ๑) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่น และเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณลักษณะ รวมทั้งเป็นผู้มีผลงานดีเด่นในด้านต่าง ๆ ๒) ปัจจัยด้าน สภาพแวดล้อม ซึ่งวัดตั้งอยู่ในทำเลที่ดี มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและเป็นที่ตั้งของโบราณสถาน เป็นที่ เจริญศรัทธาของผู้ที่เข้ามาภายในวัด ๓) ปัจจัยด้านบุคลากร โดยแต่ละฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมายด้วยความขยัน เสียสละและเคารพซึ่งกันและกัน ๔) ปัจจัยด้านงบประมาณ มีการจัดตั้ง มูลนิธิ กองทุนการศึกษา เพื่อนำดอกผลมาใช้ในการบริหารการศึกษา รวมทั้งทุนบริจาคโดย สถานุศิษย์ของเจ้าอาวาสทั้งในและนอกประเทศ ๕) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีการสร้างขวัญและกำลังใจ สำหรับผู้สอนและผู้เรียนอย่างดียิ่ง เป็นต้นว่า ครูผู้สอนจะได้รับนิยัตติประจำเดือนและได้รับทุน ศึกษาต่อ ผู้เรียนจะได้รับการอุปการะและทุนการศึกษาสม่ำเสมอ ๖) ปัจจัยด้านรูปแบบการเรียน การสอน มีการเรียนการสอนตลอดทั้งปี ซึ่งมุ่งเน้นให้นักเรียนสอบไล่ได้ภายในปีเดียว ๗) ปัจจัยด้าน ความมุ่งมั่นของเจ้าอาวาสและครูผู้สอน ซึ่งทั้งสองฝ่ายเป็นเสาหลักที่สำคัญยิ่งไม่เคยคำนึงถึงความ เหนื่อยยาก มีเจตนารมณ์และศรัทธามุ่งมั่นต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็น สำคัญ^{๕๐}

บุษรา นงศ์สวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการ จัด การศึกษาระดับ ก่อนประถมศึกษาศึกษาของโรงเรียนเซนต์โยเซฟระยอง” ผลวิจัยพบว่าความพึงพอใจ ของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาระดับก่อน ประถมศึกษาของ โรงเรียนเซนต์โยเซฟระยอง โดยรวมอยู่ในระดับมากเรียงตามลำดับ คือ ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ การปลูกฝังความ รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ โดยการทำความคุ้นกับประเมินพัฒนาการ ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านโดยผ่าน การเล่น ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริม จิตวิทยาและพัฒนาการของเด็ก ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริม พัฒนาการที่ถูกต้อง ด้านการจัด กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการอย่างสมดุล ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริม พัฒนาการในรูปของการบูรณาการ และด้านการจัดกิจกรรมคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

^{๕๐}พระมหาชลอ ขยสิทุโธ (กาไชยา), “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอเงา จังหวัดลำปาง”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาระดับก่อน ประถมศึกษาของโรงเรียนเซนต์โยเซฟระยอง จำแนกตามระดับการศึกษาและอาชีพ พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๕๒}

สมชาย ไมตรี ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มีรูปแบบและพื้นฐานการจัดการศึกษามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ คือเป็นการศึกษาที่เน้นการสอบวัดผลความรู้ หรือที่เรียกว่าสอบบาลีสนามหลวงเป็นหลัก โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการจัดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ ส่วนการเรียนการสอนนั้น ส่วนการเรียนการสอนนั้นจะอยู่ที่ผู้เรียนหรือแต่สำนักเรียนจะดำเนินการ โดยมีเจ้าสำนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการทั้งการเรียนการสอน การจัดการเรื่องสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน ครูผู้สอน ตลอดจนงบประมาณในการดำเนินการสำหรับการศึกษาความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น ประเด็นที่ว่าด้วยความเห็นต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า โดยภาพรวมแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๖๘.๕ ตอบว่า ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีปัจจุบันยังมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อสอบถามในเรื่องการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแล้ว กลับพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่หรือร้อยละ ๘๓.๔ มีความเห็นด้วยที่จะให้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ถือได้ว่าความคิดเห็นทั้งสองประเด็นไม่ค่อยมีความสอดคล้องกันเท่าไรนัก แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงรักษารูปแบบการศึกษาเดิมมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันและคณะสงฆ์จะต้องเริ่มคิดตัดสินใจในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อให้การศึกษาระบบนี้คงอยู่ และแพร่หลายมากยิ่งขึ้นต่อไป^{๕๓}

ราตรี นาสาท ได้วิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ” ผลการศึกษาพบว่า ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมผู้ปกครองมีความคาดหวังในระดับมาก ส่วนในด้านผู้ปกครองมีความคาดหวังระดับมากที่สุดและมาก เรียงตามลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้าน

^{๕๒}บุษรา นงค์สวัสดิ์, “การศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาระดับ ก่อน ประถมศึกษาของโรงเรียนเซนต์โยเซฟระยอง”, กศ.ม. (การบริหารการศึกษา), (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๗).

^{๕๓}สมชาย ไมตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, งานวิจัยค้นคว้าอิสระ, (สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖.

อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ด้านบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ปกครองที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพทางสมรส แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลบ้านเล่า อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน^{๕๔}

บุรทิน ขำภีรัฐ ได้วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เริ่มมีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยพื้นฐานมาจากการศึกษาพระไตรปิฎกและการศึกษาภาษาบาลี มีเป้าหมายของการศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความเข้าใจในภาษาบาลี เพื่อให้สามารถศึกษาพระไตรปิฎกให้เข้าใจ และเป้าหมายอันดับรองคือเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงขึ้น สภาพของหลักสูตร ผู้บริหารและผู้เรียนมีความเห็นว่า มีความเหมาะสมและครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษา ส่วนผู้สอนมีความเห็นว่าเนื้อหาไม่ทันสมัยไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ สภาพของการบริหารทั้งผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่า มีการกำหนดขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานไว้ชัดเจน สภาพของงบประมาณ ผู้บริหารเห็นว่าไม่เพียงพอและงบประมาณส่วนใหญ่ได้มาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สภาพของอาคารสถานที่ ผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียนเห็นว่า มีเพียงพอ สภาพการเรียนการสอน ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่า ผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิธีการสอนที่ผู้ใ้มากที่สุดคือ อธิบายและให้จด สภาพของสื่อการสอน ผู้บริหารและผู้สอนพบว่า มีไม่เพียงพอ สภาพการวัดและการประเมินผล ทั้งผู้บริหารและผู้เรียนตอบว่า มีการวัดและประเมินผลทั้งระหว่างเรียนกับผู้สอนที่วัดและเมื่อสิ้นปี ตอนสอบบาลีสนามหลวง ด้านปัญหาของการศึกษา พบว่า ด้านที่ผู้เรียนเห็นว่ามีปัญหามากที่สุด คือ เนื้อหาของวิชาภาษาบาลีเรียนเข้าใจยาก ด้านผู้สอนเห็นว่าปัญหามากคืองบประมาณมีไม่เพียงพอ และหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างจริงจัง ด้านผู้สอนกับผู้เรียนเห็นว่า มีปัญหามากคือการเรียนการสอนที่ใช้วิธีท่องจำ และด้านที่ผู้บริหารและผู้สอนเห็นว่าปัญหามากคือประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ส่วนด้านที่ทั้งผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียน เห็นว่ามีปัญหามากคือมีผู้เรียนสอบตก ด้านความต้องการทางการศึกษาของผู้เรียน พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป รองลงมาคือ ศึกษาความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ เป็นต้น และ

^{๕๔} นางราตรี นาสาทร, “ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลบ้านเล่า อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ” คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒).

ต้องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงควรมีการเพิ่มงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น ผู้สอน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าการจำ และผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการวัดและประเมินผลควรมีการสอบซ่อม^{๕๕}

พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากติ) ได้วิจัยเรื่อง แรงจูงใจของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ด้านหลักสูตรได้พัฒนาเกี่ยวกับหลักสูตรในส่วนของกลุ่มครู คู่มือนักเรียนมากมาย เมื่อเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีทำให้ผู้เรียนสามารถเขียนและแปลพระไตรปิฎกได้ เป็นพื้นฐานผลักดันให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จทางการศึกษาและได้งานทำที่ดี เป็นการยกระดับอาชีพและระดับการศึกษาให้สูงขึ้น การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการฝึกให้เกิดความอดทน ขยันหมั่นเพียร และได้ศึกษาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตด้วย เมื่อนักเรียนได้ศึกษาแล้วสามารถนำมาฝึกฝนอบรมตนได้ ส่วนครูผู้สอน ก็ล้วนเป็นพระภิกษุที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจบ ป.ธ.๙ ดังนั้น จึงมีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในเนื้อหาตรงตามวิชาที่สอน มีการเตรียมเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม สามารถถ่ายทอดและอธิบายได้ชัดเจนเข้าใจง่าย มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสอนพร้อมเปิดโอกาสให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นหรือซักถาม และได้รับการพัฒนาฝึกอบรมเทคนิคกระบวนการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ ทางด้านสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน นอกจากหนังสือ ตำรา และเอกสาร สำหรับการค้นคว้าที่ทันสมัยและเพียงพอต่อนักเรียนแล้ว ยังมีวัสดุอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาที่เหมาะสมเพียงพอและพร้อมใช้ มีสื่ออย่างหลากหลาย เช่น หนังสือคู่มือครู-นักเรียน VCD, DVD สื่อวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนก็ทันสมัยน่าสนใจ มีการพัฒนาสื่อเอกสารประกอบการเรียนการสอน อย่างหลากหลายเหมาะสม และด้านอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียนมีอากาศถ่ายเทได้ดีไม่ร้อนเกินไป ห้องเรียนไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีขนาดเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน มีห้องนั่งนอนการให้แก่แก่นักเรียนบาลี มีห้องสมุดให้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างเหมาะสม^{๕๖}

^{๕๕}บุรทิน ขำภิรัฐ, “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๕, หน้า ก.

^{๕๖}พระมหาอุดร อุตฺตโร (มากติ), “แรงจูงใจของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร” *วิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔) หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

นายธานี สุวรรณประทีป ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยค ของผู้เรียนบาลี ในกรุงเทพมหานคร โดยรวมพบว่า ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยค มีความสำคัญต่อการศึกษาล่าเรียนมาก โดยผู้ปกครองต้องคอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจ สนใจในการเรียนของผู้ที่อยู่ในปกครอง และคอยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆให้ การเลี้ยงภัตดาหารเพล ตลอดจนการให้รางวัล เมื่อสอบผ่านมีผลต่อการสำเร็จปริยธรรมอย่างมาก แต่ทั้งนี้กลับพบว่า ไม่มีการจัดให้มีการสอนพิเศษแก่ผู้เรียน และการควบคุมความรับผิดชอบในการดูหนังสือ มีผลต่อความสำเร็จน้อยที่สุด เนื่องจากผู้เรียนต้องการรู้ด้วยตนเอง และมีความสามารถจึงไม่ต้องการสอนพิเศษ และมีคนมาคอยควบคุมในการเรียนการสอน^{๕๗}

จากทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กระบวนการทุกกระบวนการมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีทั้งก่อนเข้าศึกษา ขณะกำลังศึกษา และจบการศึกษาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความคาดหวังได้รับการตอบสนองและบรรลุตามความประสงค์ จะทำให้เกิดแรงจูงใจแก่ผู้ที่กำลังคิดจะศึกษาล่าเรียนภาษาบาลี และเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังศึกษาล่าเรียนภาษาบาลี

ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นปริยญเอกหลังจบการศึกษา กรุงเทพมหานคร ภาค ๑ ต่อไป

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นปริยญเอกหลังจบการศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

^{๕๗}ธานี สุวรรณประทีป, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยค ของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต, (พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐.

